

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA POLITOLOGIE A EVROPSKÝCH STUDIÍ

Jan Šmíd

Analýza vztahů Turecka a Evropské unie

Bakalářská práce

Vedoucí práce
Mgr. Markéta Šůstková, Ph.D.

OLOMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedené literatury.

V Olomouci dne

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Markétě Šůtkové, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky a vstřícnost při vedení této bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	5
1. Specifika Turecka ve vztahu k EU	10
1.1 Geopolitické faktory a nastavení stranicko-politického systému.....	10
1.2 Ekonomické faktory	19
1.3 Sociodemografické a náboženské faktory.....	22
2. Přístup EU k turecké kandidatuře	25
2.1 Vývoj vztahů EU a Turecka	25
2.2. Vyjednávací rámec a individuální politická kritéria pro Turecko	30
2.3 Alternativní cíle přístupových jednání s Tureckem	32
2.4 Změna v přístupu EU k turecké kandidatuře v roce 2015.....	36
3. Přístup Turecka ke kandidatuře na členství v EU.....	40
3.1 Otázka reformního procesu	40
3.2 Příčiny a postup deeupeizace	45
Závěr	51
Abstrakt.....	56
Abstract	56
Literatura.....	58

Úvod

Tématem bakalářské práce je vztah Turecka a Evropské unie (EU). Turecko bylo jednou z prvních zemí, která se rozhodla spolupracovat s rozvíjejícím se *Evropským hospodářským společenstvím* (EHS) a již v roce 1959 podalo oficiální žádost o asociované členství. Turecko je však s Evropou institucionálně spojeno již od roku 1947, kdy mu bylo společně s dalšími evropskými státy umožněno podílet se na poválečných rekonstrukčních projektech, jež mu otevřely dveře ke členství v organizacích, jako byla *Severoatlantická aliance* nebo *Rada Evropy*. Sbližování Turecka a Evropských společenství pak probíhalo až do 90. let, jež jsou charakteristická nestabilním vnitropolitickým vývojem v Turecku a proměnou přístupu obou partnerů ke vzájemné spolupráci. Ačkoliv došlo v roce 2005 k otevření přístupových jednání, ve vzájemných vztazích EU a Turecka je možné pozorovat napětí, vzájemnou nedůvěru a celkový odklon turecké vlády od jejího dříve prioritního cíle, tedy plného členství Turecka v EU.

Na vztah těchto partnerů je možné nahlížet z několika perspektiv. Nejčastějšími přístupy k analýze vzájemných vztahů Turecka a EU jsou teorie založené na principu racionální volby, tedy na racionální kalkulaci mezi výhodami a nevýhodami členství Turecka v EU. Teorie konstruktivistické přistupují k tomuto vztahu spíše na základě hodnotových východisek, tedy zda-li jsou turecké socioekonomické, politické a kulturní hodnoty slučitelné s těmi evropskými. Mezi teoretiky první skupiny teorií patří William Park, Gamze Avci, Marcie J. Patton, Frank Schimmelfennig nebo Ayse A. Çelenk. Mezi autory zabývající se hodnotovým aspektem vztahů EU a Turecka lze zařadit teoretiky, jako jsou Meltem Müftüler-Baç, Michael Emerson nebo Nathalie Tocci. Zde je nutné konstatovat, že ani jedna z teorií nenabízí komplexní pohled na problematiku turecké kandidatury. Zatímco racionalisté se zaměřují zejména na kroky EU a přístup Turecka je z pohledu jejich teorie druhotný, konstruktivisté naopak kladou důraz na proměnu turecké národní identity a vnitropolitický vývoj v Turecku. Tato práce se naopak snaží k tématu přistupovat komplexněji a podat ucelenou analýzu hlavních aspektů vzájemných vztahů obou partnerů, stejně tak jako souhrnně analyzovat faktory, jež tyto vztahy ovlivňují.

Práce je jednopřípadovou studií, jejímž primárním cílem je analýza vztahů Turecka a Evropské unie, a následně také faktorů, které v období po roce 2005 vedly ke změně přístupu turecké vlády ke členství v EU. Sekundárním cílem je systematický popis vývoje vztahů těchto partnerů v období od konce 2. sv. války do současnosti s důrazem

kladeným na specifické faktory, zásadní milníky a jejich vnitropolitickou reflexi. Práce bude hledat odpověď na několik výzkumných otázek, a to: *Jaké jsou specifické faktory ovlivňující kandidaturu Turecké republiky na členství v EU? Jaký je přístup EU ke kandidatuře Turecka na členství v EU? Jaký je přístup Turecka k jeho kandidatuře na členství v EU? Jaké jsou důvody zpomalení implementace reformů nutných k přijetí Turecka za plnohodnotného člena EU?* Zmíněna bude rovněž parciální reflexe posunů pozic v souvislosti s vývojem aktuální imigrační krize. Výsledkem práce je pak potvrzení či vyvrácení hypotézy, jež tvrdí, že postoj Turecka k členství v EU je negativně ovlivňován nejednotným a nekoherentním přístupem EU k jeho kandidatuře. K zodpovězení výzkumných otázek a potvrzení hypotézy je využívána analytická metoda s jejíž pomocí práce zkoumá specifické faktory ovlivňující tureckou kandidaturu na členství v EU. Tato metoda je využita také ke zkoumání proměny mezinárodního řádu a turecké národní identity v 90. letech 20. století, jež jsou dalšími aspekty vztahů obou partnerů. Vedle analytické metody je využita i metoda deskriptivní, pomocí níž je přiblížena geopolitická, ekonomická a demografická charakteristika země, vývoj vztahů Turecka a EU od 50. let minulého století, a také změna turecké pozice v mezinárodním systému v post studeno-válečném období. Časové vymezení práce tedy odpovídá období od konce 2. sv. války do současnosti (1945-2016).

Práce je rozdělena do tří kapitol, které se dále dělí na několik podkapitol. První kapitola se věnuje specifickým Turecka, které jej odlišují od jiných evropských zemí a ovlivňují jeho kandidaturu na členství v EU. Tyto faktory zahrnují celou řadu oblastí, kde nejdůležitějšími jsou poloha, geopolitická charakteristika, nastavení vnitropolitického systému, ekonomický potenciál státu a také demografické a náboženské složení obyvatelstva. Geopoliticky strategická poloha, vnitropolitické uspořádání s autonomním postavením armády, vztahy Turecka s okolními zeměmi, zejména pak s Kyprem, ekonomické zájmy Západu v energetickém sektoru a většinová muslimská společnost jsou stěžejními faktory, jež na straně jedné přibližují Turecko ke spolupráci s EU a jeho partnery, především USA, ale na straně druhé jej zásadním způsobem odlišují od zbytku západní civilizace.

Druhá kapitola práce se zabývá přístupem EU k turecké kandidatuře s přihlédnutím ke specifickým faktorům popsaným v první kapitole. V této části práce je nejprve popsán vývoj a nejdůležitější milníky vzájemných vztahů obou partnerů, a poté přiblížen přístup EU k turecké kandidatuře, který je charakteristický zejména svojí nejednotností a nejasným formulováním podmínek nutných pro členství Turecka v EU.

Mezi hlavní milníky lze zařadit roky 1963, 1987, 1999, 2004 a 2015, které zásadním způsobem definovaly podobu vzájemných vztahů mezi Tureckem a EU. Jednotlivé podkapitoly dále popisují specifické aspekty přístupových jednání, mezi něž patří princip jednání s otevřeným koncem, speciální politická kritéria pro Turecko, absorpční kapacita EU a také tzv. Privilegované partnerství. Časové vymezení této kapitoly tak odpovídá období od roku 1959, kdy došlo k navázání prvních diplomatických vztahů mezi Tureckem a tehdejší EHS, až do současnosti, tedy přelomu let 2015 a 2016, kdy Evropu zasáhla mezinárodní uprchlická krize. Druhá kapitola je zároveň důležitým východiskem pro třetí kapitolu, ve které jsou její výstupy využívány k analýze tureckého reformního procesu a míry (de)européizace.

Poslední kapitola analyzuje přístup Turecka k jeho kandidatuře na členství v EU. Tato kapitola se zaměřuje na turecký reformní proces a europeizaci, jejichž rychlost a kvalita nejlépe reflektují přístup turecké vlády k evropské integraci. Kapitola nejprve popisuje externí a interní faktory ovlivňující vývoj tohoto procesu a poté se věnuje jeho analýze. Mezi externí faktory lze zařadit nejen přístup EU k turecké kandidatuře, ale také celkovou proměnu mezinárodního řádu v období po konci studené války s jejími důsledky pro pozice jednotlivých aktérů. Hlavním interním faktorem, jenž ovlivňuje europeizaci v Turecku, je politika AKP a jejich čelních představitelů, zejména pak někdejšího předsedy Recepta Tayipa Erdoğana. Cílem kapitoly je analyzovat faktory, které vedly k výraznému zpomalení v přijímání a implementaci reforem nutných k tureckému členství v EU po roce 2005.

Celkově lze literaturu ohodnotit pozitivně, jelikož se tématem vztahu Turecka a EU zabývá mnoho anglicky píšících autorů. Mezinárodní zájem o tuto kandidátskou zemi je dán především dlouhotrvající tureckou kandidaturou, jejími specifickými geografickými, politickými, ekonomickými i demografickými aspekty, a také faktem, že většina tureckých odborníků je schopná publikovat v mezinárodně uznávaných akademických časopisech. Jedinou oblastí, ve které je obtížné najít relevantní zdroje, je současný turecký politický systém, a to především z důvodu nedávných ústavních změn.

V práci jsou využívány především archívy mezinárodních akademických recenzovaných periodik, kterými jsou Turkish Studies, Insight Turkey, Journal of Common Market Studies, Middle East Journal, Eurasian Geography and Economics, International Affairs, Journal of Contemporary European Studies nebo South European Society and Politics, a to skrze internetové databáze EBSCO, JSTORE a Taylor&Francis Online. Tyto zdroje nabízí množství komparativních studií, případových studií a analýz,

kteře jsou pro práci tohoto typu stěžejní. Mnoho autorů publikujících ve zmíněných akademických časopisech jsou mezinárodně uznávaní odborníci, pocházející přímo z Turecka a zabývající se tureckou integrací do EU. Vedle těchto prací je využito i několik editovaných publikací a monografií. Mezi nejužitečnější lze zařadit publikaci *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, jež editovali Constantin Arvanitopoulos a Nicolas Tzifakis, a která komplexně přibližuje neobvyklé vztahy mezi EU a Tureckem. Z monografií je pak možné vyzdvihnout např. *The Influence of the European Union on Turkish Foreign Policy*, jejíž autorkou je Özlem Terzi a která analyzuje pozici Turecka jako nové aspirující regionální velmoci.

Tato literatura je rozšířena o několik internetových zdrojů z oficiálních webových stránek orgánů EU, konkrétně Evropské komise, Evropské rady a Evropské delegace v Turecku, které souhrnně popisují chronologii a zásadní milníky vzájemných vztahů obou partnerů, a také internetového portálu tureckého Ministerstva zahraničních věcí, kde je formulována oficiální pozice turecké strany. Internetové zdroje jsou dále doplněny o články předních světových periodik, jakými jsou The New York Times, The Economist nebo The Guardian, jež nabízejí alternativní pohled na vývoj v Turecku a jeho vztahy s EU.

Důležitými zdroji informací pro pochopení problematiky geopolitické pozice Turecka se staly práce Saula B. Cohena a Carla Dahlmana, kteří ve svých studiích analyzují geopolitickou dimenzi jak evropské integrace, tak turecké kandidatury. K lepší orientaci v oblasti tureckého politického systému a specifického postavení armády byla hojně využívaná kniha *Democratization in Turkey: the Role of Political Parties*, jejímž autorem je Huri Türsan, a článek *The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy* autorky Ümit Cizre Sakallioğlu. Pro část práce pojednávající o ekonomické, demografické a náboženské charakteristice turecké společnosti pak jako základní informační zdroj posloužila publikace *Turecko a Evropská unie* editovaná Lucií Tunkrovou a Pavlem Šaradínem, doplněná o aktuální informace ze statistických portálů, např. *Turkish Statistical Institute*.

Dále je dobré zmínit článek *Privileged partnership: An alternative final destination for Turkey's integration with the European Union?* autora Erhana İçenera, který výborně popisuje téma alternativních cílů turecké kandidatury a zejména pak možnost tzv. Privilegovaného partnerství. Z českých zdrojů je možné zmínit práci Víta Beneše *Evropská unie a Turecko: krize důvěry?*, jež výborně zachytila současný problém vzájemné nedůvěry mezi EU a Tureckem. K doplnění nezbytných informací

a vypracování podkapitoly s názvem *Změna přístupu EU k turecké kandidatuře v roce 2015* bylo nutné využít oficiálních internetových stránek orgánů EU, a to *Europa.eu* a *Consilium.europa.eu*. Zde je nutné zmínit, že události popsané v této části práce jsou velice aktuální a jen stěží je možné předpovídat další vývoj.

Jako nejpřínosnější zdroje informací v tématu tureckého přístupu evropské integraci lze označit práci *Beyond the Institutional Logics: International Level Systemic Analysis of EU–Turkish Relations* autorů Cerem I. C. Özka a Tarika Oğuzlu, jež poskytl komplexní pohled na roli Turecka v mezinárodním prostoru, článek *AKP Reform Fatigue in Turkey: What has happened to the EU Process?* autorky Marcie J. Patton, který výborně popisuje přístup turecké vlády k tureckému reformnímu procesu, a článek *From Europeanization to De-Europeanization: The Europeanization Process of Turkey in 1999–2014* od autorky Gözde Yılmaz, jenž se stal nezbytným pro komplexní pochopení procesu europeizace v Turecku od roku 1999 po současnost.

1. Specifika Turecka ve vztahu k EU

První kapitola je věnována geopolitickým, ekonomickým a sociodemografickým faktorům, které ovlivňují kandidaturu Turecké republiky na členství v Evropské unii. Postupně budou popsány geografické, politické, ekonomické, sociální, demografické a náboženské faktory. Důraz bude postupně kladen na strategickou polohu státu, jeho vnitropolitická specifika, a v neposlední řadě také na ekonomickou a demografickou charakteristiku země. Cílem této kapitoly je najít odpověď na otázku *Jaké jsou specifické faktory ovlivňující kandidaturu Turecké republiky na členství v EU?*

1.1 Geopolitické faktory a nastavení stranicko-politického systému

Turecká republika je mezi kandidátskými zeměmi na členství v EU unikátní díky svojí poloze¹, která je určujícím faktorem její politické, ekonomické, a také kulturní specifikace.

Nezpochybnitelný geopolitický význam Turecka byl patrný již během studené války. Díky své geopoliticky strategické poloze, která mu umožňovala kontrolu Černého moře, úžin Bospor a Dardanel, Kavkazu, Blízkého východu a Střední Asie, se Turecko po 2. sv. válce stalo součástí zahraničněpolitické strategie USA a doktríny tzv. zadržování komunismu. To mu umožnilo participovat v programech na poválečnou rekonstrukci Evropy² a následné členství v mezinárodních projektech, jako byla *Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj* (OECD), *Rada Evropy* (RE) a také *Severoatlantická aliance* (NATO). (Larrabeem 2010: 157) Ačkoliv i po rozpadu Sovětského svazu a konci studené války zůstalo Turecko důležitým geopolitickým hráčem, jeho role v regionu se proměnila. Z pozice "servisní organizace" USA a obránce jihovýchodní linie NATO se stalo aspirující regionální velmocí, s potencionálním vlivem v oblastech Blízkého východu, Centrální Asie, Černomořského regionu, Balkánu a Kavkazu. (Terzi 2010: 49-51; Friedman 2007)

Vzhledem k současné nestabilní situaci na Blízkém východě, vysoké poptávce EU po dodávkách energie, a úzkým transatlantickým vztahům osciluje nyní geopolitická role Turecka ve vztazích s EU, potažmo USA mezi třemi modely spolupráce. (Cohen 2004: 578; Dahlman 2004: 563) První model vychází zejména ze strategických

---

¹ Turecká republika je s rozlohou 783 562 km² největším evropským státem. Na západě sousedí s Bulharskem a Řeckem, na východě pak s Gruzii, Arménií, Ázerbájdžánem, Íránem, Irákem a Sýrií. Na severu tvoří tureckou hranici pobřeží Černého moře, na jihu pak Egejské moře, Marmarské moře a oblast východního Středomoří. V západní části Turecka leží strategické úžiny Bospor a Dardanely.

² Turecko získalo značné finanční i materiální prostředky z poválečných rekonstrukčních fondů USA v rámci tzv. Trumanovy doktríny (1947) a Marshallova plánu (1948).

a bezpečnostních zájmů EU a USA. Turecko, jehož armáda představuje šestou největší armádu světa a v rámci NATO jí patří dokonce druhé místo, je v něm vnímáno jako důležitý partner a regionální vojenská velmoc, která může rozšířit vliv NATO, popřípadě Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (SZBP) do oblastí Blízkého východu, Kavkazu a Střední Asie. V mnoha ohledech je však jeho poloha i geopolitickým rizikem, jelikož přibližuje hranice EU a NATO k nestabilním regionům, jako jsou Sýrie nebo Irák. (Larrabeem 2010: 158; Dahlman 2004: 568)

Ve druhém modelu je Turecko díky své poloze, která zahrnuje evropský, černomořský a blízkovýchodní region, Balkán, Kavkaz, Střední Asii, oblast Perského zálivu a skrze Středozemní moře také Afriku, viděno jako multidimenzionální most mezi Západem a muslimskými státy Blízkého východu, potažmo turkickými státy Střední Asie. Důležitá je tu především jeho role jako strategického obchodního a kulturního koridoru mezi civilizacemi. Z ekonomického hlediska je nejvýraznější hlavně schopnost Turecka kontrolovat dodávky energie ze Střední Asie a Blízkého východu do Evropy, a to jak po námořních, tak pevninských trasách. (Winrow 2004: 23-24; Cohen 2004: 581) Z diplomatického a kulturního hlediska je možné na Turecko nahlížet jako na most mezi západní a východní kulturou, jako jedinečný model demokratického a sekulárního státu s převahou muslimského obyvatelstva vystupuje v arabském světě jako zprostředkovatel zájmů Západu. (Walker 2007: 33; Dahlman 2004: 563, 569)

Třetí model vidí Turecko jako regionální velmoc oddělující EU, potažmo celou západní civilizaci, od nestabilního regionu Blízkého východu. Z pohledu EU je tak možné označit Turecko jako tzv. *"buffer state"* nebo také "šedou či nárazníkovou zónu". (Dahlman 2004: 564) Turecko tu však není pouze tranzitní zemí arabské kultury do západní Evropy nebo naopak západní kultury na Blízký východ, ale především důležitým regionálním hráčem. Geopolitický vliv Turecka v této oblasti je dán zejména jazykovou, náboženskou a také etnickou vazbou na okolní státy, která je jedním z odkazů Osmanské říše. (Walker 2007: 33) Vzhledem k této vazbě a v kontextu politické a ekonomické spolupráce s EU a USA je pak Turecko vnímáno jako vzor pro okolní státy. (Cohen 2004: 581) Další podstatnou výhodou Turecka v upevňování jeho pozice regionální velmoci je kontrola důležitých vodních toků, Eufratu a Tygrisu, na východě země. Turecko je s pomocí systémů vodních nádrží a přehrad schopné zastavit dodávky vody do zemí jako je Sýrie nebo Irák. (Dahlman 2004: 569) Zásadním způsobem tak ovlivňuje stabilitu celého regionu.

Tyto geopolitické výhody, které spočívají v unikátní geografické poloze a historické a kulturní vazbě na okolní regiony, označují někteří autoři jako tzv. *strategickou hloubku*. (Tüysüzoğlu 2014; Davutoğlu 2008; Walker 2007) Především turecký teoretik a nynější ministerský předseda Ahmet Davutoğlu³ pracuje s tímto termínem jako se základním aspektem turecké vnitropolitické a zahraničněpolitické agendy.⁴ Teorie strategické hloubky vychází z předpokladu, že Turecko není pouhou regionální mocností, ale je tzv. centrální mocností, tedy státem ležícím a uplatňujícím svůj vliv v několika světových regionech najednou. (Davutoğlu 2008: 79) Turecko by již nemělo být státem, jehož pozice a směřování jsou určovány pouze okolními mocenskými centry, jako jsou EU nebo USA, ale mělo by vystupovat jako suverénní regionální hráč, prosazovat své vlastní zahraničněpolitické zájmy a při řešení regionálních konfliktů vystupovat jako mediátor a mírotvůrce. Důležitou roli přitom hraje historický a geopolitický odkaz Osmanské říše a její náboženská kulturní identita. (Walker 2007: 33-34) Tyto myšlenky, které jsou hlavními východisky současné vnitřní i zahraničněpolitické strategie vládnoucí strany AKP, jsou pro své paralely s Osmanskou říší označovány jako neo-otomanismus.

Neo-otomanismus se navrácí ke geopolitickému významu Osmanské říše a předpokládá, že i současné Turecko má potenciál stát se určující geopolitickou silou v regionech. (Terzi 2010: 34) Neo-otomanismus, propagující aktivnější zahraniční politiku vůči přilehlým regionům, multikulturalismus, společnou identitu vycházející z islámu a turecký patriotismus, dnes představuje ideologickou alternativu k tradičním hodnotám tureckého politického života, kterými byly celé 20. století kemalismus a sekularismus. (viz dále) (Göçek 2011: 1-3)

Kemalismus je oficiální státní ideologie moderního Turecka⁵, která je výsledkem politických reforem Mustafy Kemala Atatürka⁶, jejichž cílem bylo vytvoření moderního, civilizovaného a sekulárního státu po vzoru západních demokracií.⁷ (Dahlman 2004: 555;

---

³ Ahmet Davutoğlu vystudoval politologii a mezinárodní vztahy na turecké univerzitě Bogazici. V minulosti zastával funkci velvyslance a hlavního poradce premiéra Recepta Tayipa Erdoğana, také vykonává funkci tureckého ministra zahraničních věcí a od roku 2014 je premiérem. Je hlavním teoretikem nové zahraničně-politické koncepce vládnoucí turecké strany AKP a autorem mnoha prací pojednávajících o roli a významu Turecka v současném mezinárodním systému. (Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs 2011)

⁴ Ahmet Davutoğlu poprvé použil termín "*strategická hloubka*" ve své knize *Strategic Depth: Turkey's Place in the World* v roce 2001. (Walker 2007: 33)

⁵ Moderní Turecká republika vznikla 29. října 1929 jako nástupnický stát Osmanské říše a byla ústavou definována jako demokratický, sekulární, sociální a právní stát kladoucí důraz na lidská práva a vlastenectví. (Great National Assembly of Turkey 2015)

⁶ Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) byl turecký vojevůdce, revolucionář a první turecký prezident. V letech 1919 - 1922 vedl opoziční vojska ve válce za nezávislost Turecka a později se stal hlavním tvůrcem moderní Turecké republiky.

⁷ Při vzniku republiky se K. Atatürk inspiroval hlavně v Evropě, kde se mu pro nový občanský zákoník stalo inspirací švýcarské občanské právo, při tvorbě trestního zákoníku se inspiroval v Itálii a základy pro obchodní zákoník přebíral z Německa. (Heper, Criss 2009)

Souleimanov 2006: 301) Kemalismus, zahrnující principy republikanismu, nacionalismu, statismu, populismu, reformismu a především sekularismu je dnes určujícím faktorem specifického tureckého politického systému.⁸ (Mateescu 2006: 232) První dvě dekády Turecké republiky (1923-1946) jsou nicméně charakteristické autoritářským politickým systémem s jedinou politickou stranou, a to Atatürkovou Republikánskou lidovou stranou (CHP)^{9,10}, jež byla hlavním katalyzátorem kemalistických reforem. (Türsan 2004: 36) Proces modernizace a westernizace neboli pozápadnění Turecka je pak možné označit jako tzv. “kemalizaci”, která je spjatá nejen s CHP, ale také s armádou, jež se stala základním garantem a ochráncem kemalistických hodnot a sekulárního charakteru státu. (Sartori 2011: 89) Vysoké postavení ve společnosti i v politickém systému si pak armáda udržela po celé 20. století. (viz dále) (Dinç 2012: 469) Náhlý reformní proces a prudká sekularizace společnosti daly vzniknout první a zároveň nejvýraznější konfliktní linii v tureckém politickém systému: sekularismus vs. islám.¹¹ Toto štěpení bylo určujícím aspektem ve vývoji tureckého politického systému až do 90. let, kdy se začalo překrývat s konfliktní linií kemalismus vs. post-kemalismus. (Özbudum 2006: 134)

Turecký politický systém je vedle kemalismu a konfliktní linie sekularismus - islám charakteristický také svoji nestabilitou, reverzibilitou a nízkým počtem relevantních politických stran. Nestabilitu do politického systému přinesl konec 2. světové války, kdy došlo ke změně vnitropolitického uspořádání a z nesoutěživého systému s jednou politickou stranou se stal systém více stran. Celou 2. pol. 20. století pak země oscilovala mezi systémem polosoutěživého multipartismu a vládou řízenou armádními generály (1960, 1971, 1980).¹² (Türsan 2004: 13) Při bližším pohledu na vývoj tureckého politického systému je možné říci, že vykazuje určitou formu reverzibility, tedy cyklického střídání období rozvoje demokratických hodnot s obdobím jejich regrese. (Türsan 2004: 13-14) Tento fakt potvrzuje i současný turecký politický systém, jež se za posledních 20 let změnil z rozvíjejícího se demokratického režimu na

---

⁸ Kemalismus jako oficiální státní ideologie je zakotven od roku 1937 i v turecké ústavě. (Tunçay 2016)

⁹ Ačkoliv v Turecku probíhaly od roku 1923 volby pravidelně každé čtyři roky, jedinou relevantní politickou stranou byla CHP. Změnu přinesl až konec 2. světové války, kdy ve snaze přiblížit turecký politický systém západním demokraciím a získat tak materiální podporu z poválečných rekonstrukčních fondů, urychlila vládnoucí CHP transformaci země směrem k pluralitní demokracii. V roce 1950 pak poprvé vyhrála volby relevantní opoziční strana, Demokratická strana, a Turecko se stalo multipartismem, respektive bipartismem. (Türsan 2004: 38, 50; Kiriş 2012: 398-400, Hazama 2003: 364)

¹⁰ Dle Sartoriho typologie politických systémů lze Turecko v letech 1923-1946 označit za jednostranický pragmatický systém. (Sartori 2005: 224-234)

¹¹ Štěpení sekularismus vs. islám je podstatný znak tureckého stranického systému, kde tradiční pravolevé štěpení ustupuje do pozadí. Je však možné jej pozorovat v rámci konfliktní linie sekularismus vs. islám, kde platí, že pravicové strany zastávají vůči islámu spíše pozitivní postoj, načež levice je striktně sekulární. (Hazama 2003: 366)

¹² Dle Sartoriho typologie stranických systémů lze říci, že Turecko oscilovalo v letech 1960 - 1980 mezi umírněným a polarizovaným pluralismem, v 80. letech byl turecký stranický systém charakteristický predominantní stranou a v 90. letech pak lze opět mluvit o umírněném pluralismu. (Sartori 2005)

režim, který někteří autoři přirovnávají k autoritářským režimům v Latinské Americe nebo Ruské federaci. (Tisdall 2016; The Economist 2015b)

V neposlední řadě je turecká vnitropolitická scéna charakteristická nízkou mírou pluralismu, což je dáno především historickým vývojem, ale také současným nastavením volebního systému. Ten, ačkoliv je poměrný, vyžaduje k získání poslaneckého mandátu překonání 10% uzavírací klauzule, což má negativní vliv na proporcionalitu celého systému. (U.S. Department of State) V roce 2002 se do parlamentu dostaly pouze dvě politické strany - Republikánská lidová strana (CHP) a Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP). Úspěšnost těchto dvou stran, které zastupovaly pouhých 55 % voličů, znamenala, že až 45 % populace nebylo v parlamentu zastoupeno. Takto vysoká klauzule je ze strany EU opakovaně kritizována i v rámci přístupových jednání jako neúměrně vysoká a bránící rozvoji pluralismu. (European Commission 2009: 14) Všechny popsané aspekty pak vedly k současnému charakteru tureckého vnitropolitického systému, kterému od roku 2002 dominuje Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP).¹³

AKP vznikla v srpnu 2001 jako nástupnická strana islamistické Strany ctnosti (FAZILET)¹⁴ a je nejúspěšnější stranou v tureckém parlamentu - Turkiye Buyuk Millet Meclisi.¹⁵ Ve volbách v roce 2002 dokázala AKP získat 34 % hlasů¹⁶, což jí umožnilo sestavit jednobarevnou vládu a na dalších 14 let se stát dominantní stranou tureckého stranického systému. Strana se zprvu profilovala jako konzervativní, proislámská strana kladoucí důraz na tržní ekonomiku. Později se však kvůli kritice a obavy ze zákazu politické činnosti rozhodla ze svého programu klauzule o politickém islámu vypustit.

Největší zásluhu na jejím úspěchu měl její charismatický předseda Recep Tayyip Erdoğan¹⁷, jenž je znám pro svůj "silácký" styl vedení politického dialogu, kterým nejen že zastrašuje své oponenty, ale hlavně vzbuzuje obdiv u většiny tureckých obyvatel. Svými často radikálními výroky pak nepřímo povzbuzuje vzestup nacionalistického smýšlení, jehož využívá k dosahování svých politických cílů. (Senderák 2016) Strana AKP pod jeho vedením dokázala zvítězit ve všech volbách konaných od roku 2002, a to vždy s dostatkem mandátů na sestavení jednobarevné vlády. Vzestup a následná

---

¹³ Od roku 2002 lze hovořit o Turecku jako o systému s predominantní stranou. (Türsan 2004: 225)

¹⁴ Strana ctnosti (FAZILET) byla v roce 2001 zrušena rozhodnutím Ústavního soudu pro její politický program ohrožující sekulární charakter země.

¹⁵ Parlament má 550 členů s čtyřletým poslaneckým mandátem. V roce 2007 došlo ke snížení volebního období z pěti let na čtyři z důvodu vysokého počtu pádů vlád, které nebyly schopné naplnit celé pětileté volební období.

¹⁶ Strana AKP získala v roce 2002 v parlamentních volbách 34 % hlasů. (Election Resources on the Internet 2002)

¹⁷ R. T. Erdoğan, svého času starosta Istanbulu, byl i členem původní strany FAZILET. Jako řadový politik byl známý pro své negativní výroky na adresu EU a sympatie k politickému islámu. V roce 1998 mu byl udělen pětiletý zákaz výkonu politické funkce poté, co jako veřejný činitel recitoval verše islámské básně odporující základním principům republiky - kemalismu. Po jeho jmenování premiérem v roce 2003 bylo překvapující, když se otevřeně rozhodl vést zemi směrem k členství v EU.

dominance strany AKP jsou také často dávány za příklad nové éry turecké politiky, která započala již v 90. letech a v jejímž rámci je patrná nová štěpná linie, a to kemalismus vs. post-kemalismus. V této nové štěpné linii se plně projevuje pravicová, tržně orientovaná a islámsky definovaná politika AKP vůči tradičnímu kemalismu, tedy levicovému sekularismu a státnímu centralismu CHP.

Když v roce 2011 dokázala AKP již potřetí vyhrát parlamentní volby, politická situace v zemi se začala vyostřovat. Nejen strana, ale hlavně její předseda R. T. Erdoğan tímto vítězstvím získali na sebevědomí a odhodlanosti v prosazování zásadních politických a společenských reforem. U Erdoğana se začaly naplno projevovat jeho autoritářské ambice. V roce 2013 po sérii korupčních afér a protivládních demonstrací začala AKP tvrdě potlačovat jakoukoliv formu opozice a kritiku vedení státu ve snaze předejít budoucím protivládním demonstracím. (Akarcesme 2016; Yeginsu 2016; HurriyetDailyNews.com 2015)

Turecko je dlouhodobě kritizováno kvůli absenci nezávislých informačních zdrojů, vysokému počtu uvězněných nebo stíhaných novinářů a také cenzuře internetu a blokování sociálních sítí.¹⁸ (Akarcesme 2016; The New York Times 2016; Yeginsu 2016; Tunç 2015) Vedle dlouhotrvající perzekuce protivládních aktivistů, části opozice a kritických médií se AKP uchýlila i ke kádrovým čistkám, kterými chtěla zamezit hlavně obsazování vedoucích pozic ve státní správě neloajálními lidmi. (The New York Times 2016; Sherlock 2014) Někteří autoři mluví o Erdoğanově tzv. pseudo-osmanském projektu a budování „Nového Turecka“, pro které je charakteristický zcela nový tzv. *post-kemalistický turecký národ* a vláda konzervativní a spíše euroskeptické většiny. Toto *Nové Turecko* by mělo být protikladem ke “starému Turecku”, tedy sekulární, centralistické, kemalistické a armádou ovládané Turecké republice. (Senderák 2016; Kocamaner 2015; Akyol 2014, Lowen 2014) Pokud se však podíváme na současnou vládu AKP, tak zjistíme, že s původní kemalistickou vládou (1923-1950) mají mnoho společného. Příkladem může být její snaha o centralizovaný politický systém charakteristický jedinou politickou stranou, důležitá role charismatického vůdce s autoritářskými tendencemi, nebo potlačování jakýchkoliv forem opozice. (Kocamaner 2015)

---

¹⁸ Všechny hlavní noviny nebo televizní kanály vlastní některá z velkých korporací. Mohou to být korporace ve stavebnictví, energetice, hornictví, bankovníctví nebo telekomunikacích. Tyto korporace soutěžící o veřejné zakázky pak využívají své mediální zájmy k manipulaci s fakty a propagandě ve jméno vládních zájmů. (Tunç 2015: 2, Freedom House 2014, 2013)

V roce 2014, když stranu R. T. Erdoğan formálně opustil a nahradil v prezidentské funkci Abdullaha Güna¹⁹, zaznamenala strana pokles voličských preferencí. Ačkoliv v řádných volbách v červnu 2015 dokázala zvítězit, již nebyla schopná sestavit jednobarevnou vládu.²⁰ (Arango, Ceylan 2015a) Poprvé po deseti letech nepřinesly volby jednoznačný výsledek, ale vedly k povolebnímu patu a politické krizi. Krize byla doprovázena i ideologicky a národnostně motivovaným násilím, což vyústilo ve vyhlášení nových voleb. Současné složení parlamentu a vlády je tedy výsledkem předčasných voleb, které proběhly v listopadu 2015. Tyto volby skončily opět vítězstvím AKP, jež se ziskem 49,5 %²¹ obsadila většinu křesel parlamentu, a již počtvrté tak sama sestavila vládu. Dalšími stranami, které překročily 10% hranici, jsou Republikánská lidová strana (CHP)²², Strana národní akce (MHP)²³ a Lidově demokratická strana (HDP).²⁴ Opětovný úspěch AKP je přičítán především politické krizi, jež donutila jít volit i nerozhodnuté voliče.

Turecko je parlamentní demokracií, ve které vystupuje prezident jako ochránce ústavnosti a jeho formální postavení je spíše symbolické. Pozice Erdoğan, jako přímo zvoleného prezidenta²⁵, jež navíc 12 let dominoval domácí politické scéně, je však zcela odlišná. (Yeginsu 2016) Erdoğan se netají svým záměrem změnit parlamentní systém turecké republiky na režim prezidentský. (The Economist 2015b) To Erdoğan potvrdil i ve svém projevu ze 14. srpna 2015, kde uvedl, že pozice tureckého prezidenta se přímou volbou změnila, a to z role symbolické na roli mocenskou, a prezident se tak stal vykonavatelem výkonné moci přímo odpovědným národu. Erdoğan svým vyjádřením nejen že povzbuzuje nacionalistické smýšlení národa, ale také zdůrazňuje, že ke změně politického režimu v Turecku již de facto došlo, a to i bez předešlých ústavních reforem.

---

¹⁹ Abdullah Gül, člen AKP, zastával od roku 2007 funkci prezidenta republiky. V minulosti vykonával funkci ministra zahraničí (2003-2007) a také premiéra (2002-2003).

²⁰ Oslabení AKP bylo způsobeno převážně úspěchem prokurdské strany HDP, která vůbec poprvé dokázala překonat 10% uzavírací klauzuli a získat tak část mandátů, které by jinak propadly AKP. (Senderák 2016)

²¹ Strana AKP v předčasných parlamentních volbách konaných v listopadu 2015 získala 49 % hlasů. (Election resources on the internet 2015)

²² Republikánská lidová strana (CHP) vznikla pod vedením Mustafa Kemala Atatürka již v roce 1923, a je tak nejstarší stranou v tureckém stranickém systému. Dnes se profiluje jako moderní sociální demokracie zdůrazňující kemalistické principy a sekularismus. CHP je tradičně spjata s armádou a armádními elitami, což je pro ni dnes problém. Od roku 2002 představuje nejsilnější opoziční stranu v parlamentu, avšak bez dosažení větších politických úspěchů. Přístup strany k evropské integraci byl po celé 20. století pozitivní, několikrát se však proměnil od roku 1999, kdy strana osciluje mezi euroskepticismem a umírněným euroskepticismem. (Yılmaz 2015: 11, Gülmez 2013: 311)

²³ Strana národní akce (MHP) je ultra nacionalistická strana, která v tureckém parlamentu představuje krajně pravicové křídlo a euroskeptický proud. Strana byla v době politické krize spojována i s vyvoláváním násilných protivládních protestů. (The Economist 2016: 9)

²⁴ Lidově demokratická strana (HDP) je nejmladší politickou stranou v tureckém parlamentu. Profiluje se jako levicová strana kladoucí důraz na práva menšin a rovnostářství, jejíž ideály představuje např. i řecká Syriza. Dnes je jedinou stranou v parlamentu hájící zájmy nejen kurdské menšiny, ale také dalších minorit v Turecku. V evropském kontextu reprezentuje proevropský proud. (Margaronis 2015: 17)

²⁵ Od roku 2007 je prezident volen přímou volbou, a to na pět let s možností jednoho znovuzvolení. Prvním přímo voleným prezidentem Turecké republiky se v roce 2014 stal Recep Tayyip Erdoğan. Tuto funkci vykonává od 28. 8. 2014.

Dodává, že ústavní reformy by byly jen legislativním vyvrcholením již proběhlých změn. (Arango, Ceylan 2015b; HurriyetDailyNews.com 2015)

Už nyní je zřejmé, že pozice prezidenta, který jmenuje členy Ústavního soudu, vrchní velitele ozbrojených sil, náčelníka generálního štábu a předsedá tzv. *Národní bezpečnostní radě*²⁶, se s příchodem R. T. Erdoğanova stala jedním z nejvlivnějších postů turecké vnitropolitické scény. Jeho narůstajících mocenských ambicí se však obávají nejen lídři opozičních stran, ale také samotná EU. (The Economist 2015a; Lowen 2014) Tuto obavu neoslazuje ani fakt, že jedinou opozicí prezidenta je v současném politickém systému pouze armáda, která, ačkoliv je prezidentovi formálně podřízena, zůstává v systému de facto autonomní. (Sakallioğlu 1997: 157)

Autonomie turecké armády je výsledkem historického vývoje tureckého politického systému.²⁷ Její charakteristické postavení ztělesňuje článek 35 Tureckého armádního zákoníku, který uděluje armádním složkám povinnost chránit a strážít turecké území a tureckou republiku. (Capezza 2009) Dle výkladu armádních elit tak opravňuje armádu k vojenské intervenci do řízení státu, pokud jsou ohroženy nejzákladnější aspekty republiky. Na základě článku 35, respektive jeho výkladu, proběhly v Turecku mezi léty 1960-1982 tři vojenské puče, které vedly k odvolání vlády a sesazení čelních představitelů státu. Armáda si udržuje vysoké postavení také v rámci soudní moci, kde od roku 1980 existuje vedle systému civilních soudů paralelně i systém soudů vojenských. (Sakallioğlu 1997: 157)

V rámci přístupových jednání je pak postavení armády velice problematické především ze dvou důvodů. První důvod souvisí s demokratickým charakterem země, kde na jedné straně je takto silné a autonomní postavení armády pro EU nepřijatelné, na straně druhé je armáda důležitým garantem sekulárního charakteru státu, který je pro Turecko charakteristický. (Sartori 2011: 89) Oslabení jejího vlivu by pak mohlo vést k nárůstu politického fundamentalismu. Je tedy na místě zamyslet se nad tím, co je pro EU “menším zlem”, zda je to armáda, nedemokraticky zasahující do řízení státu, nebo autoritářské tendence proislámsky smýšlejících politických elit, ohrožující demokratický systém stejným, ne-li větším způsobem. Druhým důvodem je opět její postavení, nyní ale v kontextu velikosti. Turecká armáda je druhou největší armádou NATO a v případě

---

²⁶ Národní bezpečnostní rada (NBR) vznikla v roce 1961. Členy rady jsou velitelé armády, námořnictva, letectva a četnictva, náčelník generálního štábu, ministři vnitra, zahraničí a obrany, a předsedá jí prezident. Ačkoliv jí předsedá prezident, silný vliv zde má armáda, která skrze ni v minulosti uplatňovala svůj vliv. (Sakallioğlu 1997: 157)

²⁷ Při vzniku republiky byla armáda jedinou institucí schopnou jednat a pod vedením M. K. Atatürka transformovat zemi na moderní, demokratickou a sekulární republiku. Armáda se nikdy neztělesňovala se žádnou sociální skupinou, ale vždy pouze se státem, a stala se tak hlavním ochráncem jejích základních principů - kemalismu a sekularismu. Toto postavení si s sebou armáda nesla celé 20. století.

plného členství Turecka v EU bude mít nezanedbatelný vliv na vývoj Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (SZBP).

V kontextu přístupových jednání Turecka a EU je také důležitá jeho zahraničně politická agenda, především pak jeho současné spory s členskými státy EU Řeckem a Kyprem. Turecko-řecký spor lze omezit na dvě zásadní témata. První se týká kontroly teritoriálních vod v oblasti Egejského moře, kde v důsledku blízkosti několika řeckých a tureckých ostrovů dochází k jejich překrývání, a tedy nejasnostem v jejich vlastnictví. Druhý, zato výraznější, spor se vede na území ostrova Kypr.²⁸ Od roku 1974, kdy turecká vláda podnikla vojenskou intervenci a obsadila severní část ostrova²⁹, hovoříme o tzv. kyperském problému nebo také kyperské otázce. Ostrov je rozdělen demilitarizovanou zónou kontrolovanou jednotkami OSN mezi Kyperskou republiku na jihu a tzv. Severokyperskou tureckou republiku (SKTR) na severu.

Ostrov byl nejbližší svému sjednocení v roce 2004, kdy mělo pod záštitou OSN dojít k implementaci tzv. Annanova plánu, jenž předpokládal vytvoření bizonální volné federace a vznik Sjednocené kyperské republiky. Sjednocení ostrova bylo podmíněno společným referendem a odděleným hlasováním v každé části ostrova. V tom se avšak většina (75,8 %) obyvatel řecké části ostrova vyslovila negativně. (Öner 2014: 26; Sözen 2007: 144-145) K sjednocení ostrova tedy nedošlo a zatímco budoucí členství Turecka bylo podmíněno komplexním řešením kyperské otázky, Kyperská republika se o měsíc později stala plnohodnotným členem EU. (Dahlman 2004: 568)

Ve stejném roce mělo v rámci předvstupního vyjednávání s Tureckem dojít také k podpisu dodatkového protokolu Asociační dohody, který rozšiřoval působnost celní unie mezi Tureckem a EU na nové členské státy Unie, tedy i Kypr. Podepsáním tohoto dokumentu by turecká vláda de facto uznala existenci Kyperské republiky, což však v dodatečném prohlášení striktně odmítla. Ačkoliv turecká vláda tento dokument oficiálně ratifikovala, k jeho úplné implementaci zatím nedošlo a lodě plující pod kyperskou vlajkou, stejně jako kyperská letadla, stále nemají přístup do tureckých přístavů a letišť. V dalších letech už k výraznějšímu posunu v jednání nedošlo a kyperská otázka i nadále zůstává ústředním tématem přístupových jednání a zásadním kritériem tureckého členství v EU. (Öner 2014: 26; European Stability Initiative 2010: 1-9)

---

²⁸ Ostrov Kypr, jehož obyvatelstvo je z historických důvodů tvořeno převážně Řeky a Turky, se stal středobodem napjatých turecko-řeckých vztahů již v 60. letech 20. století. V této době došlo k osamostatnění ostrova a vyostření vztahů mezi řeckou a tureckou komunitou. (Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs 2011)

²⁹ Turecká vláda v roce 1974 podnikla na ostrov vojenskou intervenci ze strachu, že v rámci nacionalistického povstání kyperských Řeků dojde k připojení ostrova k Řecku (Sözen 2007: 132)

Dalším sousedním státem, jehož vztahy s Tureckem ovlivňují přístupová jednání, je Arménie. Napjaté vztahy Turecka s Arménií sahají až do roku 1915, kdy v rámci bojů za 1. sv. války došlo k hromadnému a násilnému přesunu obyvatelstva arménského původu z Turecka do Sýrie a Iráku.³⁰ Arménie tento proces, při kterém bylo podle ní zabito až jeden a půl milionu Arménů, označuje za genocidu. Turecko takto silné označení zásadně odmítá, ale připouští, že během odsunů došlo v řadách Arménů k početným ztrátám. (Vidlickova 2012: 2) V roce 2009 podepsaly obě strany dva důležité dokumenty, kterými po téměř sto letech obnovily vzájemné diplomatické styky a zavázaly se ke znovuotevření vzájemných hranic, uzavřených v roce 1993. (Ghattas 2009) Spor o genocidu není ani dnes zcela ukončen a mezi oběma stranami panuje stále určité napětí. Obnovení diplomatických styků a znovuotevření hranic je však považováno za milník ve vzájemných vztazích těchto zemí. Turecko tímto aktem také částečně splnilo jedno ze specifických politických kritérií nutných k jeho členství v Unii (viz 2.2 *Vyjednávání proces a speciální politická kritéria pro Turecko*)

1.2 Ekonomické faktory

Turecká ekonomika je založena na principu volného trhu a svojí strukturou připomíná hospodářství Bulharska nebo Rumunska.³¹ Z hlediska velikosti je turecká ekonomika šestá největší v Evropě, ve světovém měřítku se pak řadí na 18. místo. (Central Intelligence Agency 2016)

Turecko v minulosti těžilo především ze své geopoliticky strategické polohy, která mu umožňovala účast na mezinárodních rozvojových projektech. V roce 1947 se tak Turecko stalo součástí skupiny zemí, které přijaly finanční pomoc v rámci tzv. Marshallova plánu. (Kasapsaraçoğlu 2015: 335) V návaznosti na účast na Marshallově plánu se Turecko stalo členem OECD a také členem Rady Evropy. Tyto skutečnosti vedly v Turecku k největšímu rozvoji hospodářství, rozvoji mezinárodního trhu a exportu tureckých výrobků na světový trh.³² Na konci 50. let však konec ekonomického boomu a vážné strukturální nedostatky v řízení hospodářství vedly k ekonomickému úpadku a dlouhodobému zadlužení země. Ekonomické krize v 60. a 70.

---

³⁰ V průběhu 1. světové války se Osmanská říše ocitla ve válečném vztahu s Ruskem, který měl značný vliv ve státech jako Arménie nebo Ázerbájdžán. Arméni obývající v té době území dnešního východního Turecka byli označeni za ruské kolaboranty a byli nuceni emigrovat.

³¹ Turecko je na podobné úrovni jako Bulharsko a Rumunsko také v podílu HDP na obyvatele vzhledem k průměru v EU. (Eurostat 2014)

³² K vysokému odbytu tureckých výrobků přispěla paradoxně Korejská válka (1950-1953), která vedla ke konjunktuře tureckého hospodářství. (Pirický 2006: 104)

letech společně s politickou nestabilitou vedly v letech 1960, 1971 a 1980 až k armádním intervencím do vedení země. K částečnému oživení a stabilizaci turecké ekonomiky došlo až v 80. letech díky liberální politice a ekonomickým reformám tehdejší vlády.

Ranou pro tureckou ekonomiku byla 90. léta, konkrétně hospodářská krize v roce 1994 a následně i na přelomu tisíciletí. Během 90. let se Turecko opět potýkalo s oslabováním měny, vysokým finančním deficitem, růstem chudoby a neustálou hrozbou finanční krize. (Pirický 2006: 134) Toužený pokrok měla přinést celní unie EU - Turecko, k jejímuž uzavření došlo v roce 1995. Ani ta však nedokázala zabránit historicky největší ekonomické krizi turecké ekonomiky, která ji postihla v letech 1999-2002. Politická stabilizace a nezbytné ekonomické reformy po roce 2002 vedly jak ke stabilizaci ekonomiky, tak k hospodářskému růstu, který si Turecko udrželo i později během světové finanční krize v roce 2009.³³ Dnes lze Turecko označit za nejrychleji rostoucí ekonomiku mezi rozvíjejícími se zeměmi. Navzdory povzbudivým ekonomickým výsledkům z posledních let však zůstává turecká ekonomika zatížena několika negativními aspekty, jako jsou vysoký deficit platební bilance, vysoká míra inflace, nízký podíl soukromých investic, vysoké procento státem řízených podniků nebo nepředvídatelný politický vývoj. (Velvyslanectví České republiky v Ankaře 2014)

Turecký trh je poháněn především průmyslovým odvětvím, službami a zahraničními investicemi. Nejvýraznějším odvětvím v Turecku je průmyslová výroba, a to zejména elektronika, automobilový, petrochemický a textilní průmysl. (Heper, Criss 2009) Největší exportní trh pro turecké zboží představují členské státy EU.³⁴ Mezi ty největší patří Spolková republika Německo, Velká Británie, Itálie, Francie a Nizozemsko. Neméně důležitým odvětvím turecké ekonomiky je rovněž zemědělství. Ačkoliv od 50. let ustupuje rozšiřující se průmyslové výrobě a tvoří pouhých 10 % z celkového HDP země, jeho podíl na zaměstnanosti je stále 25,6 %.³⁵ (Central Intelligence Agency 2016) Zemědělská půda pokrývá polovinu tureckého území³⁶ a je soustředěna spíše v jihovýchodní části země, což se promítá i do demografického rozložení obyvatelstva. Situaci nepřispívá ani fakt, že dochází k velkým přesunům obyvatelstva z východních venkovských oblastí do západních průmyslových aglomerací, jež vedou k prohlubování socioekonomických rozdílů mezi východní a západní částí země. (Gergelová 2007: 37)

³³ Turecku pomohla také intenzivní pomoc Světové banky a Mezinárodního měnového fondu. (U.S. Department of State)

³⁴ Turecký export do zemí EU představuje 49,5 % celkového tureckého exportu (údaje za leden 2016). (Turkish Statistical Institute 2016a) Import z EU tvoří 37,9 % z celkového tureckého importu. Údaje jsou za rok 2015. (Turkish Statistical Institute 2016b)

³⁵ Zemědělství pohlcuje část pracovní síly v důsledku obecně vysoké míry nezaměstnanosti. Lidé vidí v zemědělství alespoň částečný zdroj příjmů a možnost obživy. (Gergelová 2007: 37)

³⁶ Celková zemědělská plocha je 49,7 %, z nichž 26,7 % tvoří obdělávaná půda, 4% permanentně osázené plochy a 19 % pastvin. (Central Intelligence Agency 2016) V případě plného členství Turecka by se zemědělská půda EU zvětšila o 22 %.

V rámci sblížení turecké zemědělské politiky se Společnou zemědělskou politikou EU (SZP) prochází nyní turecké zemědělství značnou restrukturalizací. Mnoho malých zemědělských farem není schopno obstát v evropské konkurenci, a proto, aby vyhovovaly evropským normám, dochází k jejich slučování. Pro tyto účely využívá Turecko již od roku 2003 prostředků z programů předvstupní pomoci IPA. I přes strukturální nedostatky je Turecko jednou z mála zemí, které jsou v oblasti zemědělských produktů soběstačné a zároveň zůstává i největším dovozcem zemědělských produktů na trh EU.³⁷ Pozitivní vliv na turecké zemědělství mají hlavně geografická poloha a s ní související podnebné podmínky. Problémem však zůstává obecně zaostalá struktura agrárního sektoru charakteristická vysokým počtem malých zemědělských farem s nízkou efektivitou práce. (Částek 2006: 3)

Silná obchodní vazba mezi Tureckem a EU je podporována také objemem přímých zahraničních investic plynoucích do Turecka ze zemí EU.³⁸ Pozitivní vliv na příliv zahraničního kapitálu do Turecka mělo zahájení přístupových jednání s EU v říjnu 2005. Následný ekonomický růst a politická stabilita přispěly k důvěryhodnosti a atraktivnosti Turecka. Problémem však zůstává alokace těchto investic, které přispívají k prohlubování rozdílu mezi východní a západní částí země. (Gergelová 2007: 37) Zatímco rozvíjející se západní aglomerace jsou magnetem pro investory, tak chudý, vyliďňující se a politicky nestabilní východ je pravým opakem.

Strategickým odvětvím, jež v současnosti nabývá na síle, je energetika. Turecko je díky své geopoliticky strategické poloze významnou tranzitní zemí pro dodávky zemního plynu a ropy na trh EU. Přes turecké území je do Evropy importováno až 60 % veškeré unijní spotřeby. Zabezpečením přístupu k těmto energetickým zdrojům a jejich transportu z Kaspické oblasti a Blízkého východu dnes Turecko přispívá k tolik potřebné diverzifikaci energetické závislosti EU.³⁹ (Domanič 2006; Littoz-Monnet, Penas 2006: 4-5) Strategické cíle EU v energetické politice a ekonomické faktory jako makroekonomická stabilita, progresivní růst HDP, a v posledních letech také snižující se míra inflace patří mezi nejsilnější argumenty tureckého členství. Z ekonomického hlediska lze tedy Turecko označit za zemi s velkým potenciálem do budoucna.

---

³⁷ Největší podíl na importovaném zboží zaujímá ovoce, zejména liskové ořechy, fíky, meruňky, třešně, melouny nebo višně. (Velvyslanectví České republiky v Ankaře 2014)

³⁸ Podíl FDI ze zemí EU v roce 2014 činil 75,5 % zahraničních investic v Turecku. (Invest in Turkey, The republic of the Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency, 2015)

³⁹ Diverzifikace dodávek ropy a zemního plynu z Ruska, států Blízkého východu a států okolo Kaspického moře.

Samozřejmě v případě, že úspěšně projde potřebnou restrukturalizací. (Gergelová 2007: 38)

1.3 Sociodemografické a náboženské faktory

Turecko je po Německu druhým nejlidnatějším státem Evropy.⁴⁰ Velikost a složení turecké populace je jedním z nejdiskutovanějších a nejkontroverznějších témat v debatách o jeho případném členství. Kontroverzní je především jeho socioekonomické, etnické a náboženské složení.

Turecko dnes patří mezi země s největší socioekonomickou nerovností v Evropě. Zatímco ve východní části země najdeme převážně zaostalé, agrární, venkovské oblasti, na západě převládají rozvíjející se průmyslová centra, městské a turistické aglomerace.⁴¹ Gramotnost obyvatelstva je s hodnotou 95 % hluboko pod unijním průměrem.⁴² Z etnického a náboženského hlediska lze turecké obyvatelstvo označit za homogenní společnost⁴³, která je tvořena převážně Turky.⁴⁴ Jediný dlouhodobě trvající rozkol, jehož kořeny sahají až do 20. let minulého století, je roztržka mezi Turky a Kurdy.⁴⁵ Kurdové jsou největší a nejkontroverznější etnickou menšinou na území Turecka, kde představují 18 % populace.⁴⁶ Problémem je hlavně existence radikálních kurdských militantních skupin, které operují napříč několika státy v regionu.

Spor mezi tureckou vládou a těmito radikálními skupinami se vyhroutil hlavně v 70. letech (1978), kdy vznikla kurdská militantní skupina s názvem Strana kurdských pracujících (PKK). (Dahlman 2004: 564-565) PKK dnes působí nejen v Turecku, ale i v Iráku, Íránu a Sýrii, kde kurdská menšina tvoří značnou část obyvatelstva. Vedle existence radikálních skupin je problémem také nedostatečné zastoupení této početné skupiny obyvatel v parlamentu. V minulosti byly politické strany hájící zájmy Kurdů potlačovány nebo dokonce rušeny. Od roku 1990 došlo v Turecku ke zrušení třech

---

⁴⁰ Populace Turecka k červenci 2015 činila 79 414 269 obyvatel (Central Intelligence Agency 2016).

⁴¹ Odhaduje se, že velikost zaostalých regionů v Turecku se podobá rozloze všech zaostalých regionů východního rozšíření dohromady (2004). Z tohoto předpokladu plynou obavy o schopnosti EU vypořádat se s náklady na společnou kohezní politiku.

⁴² Průměrná gramotnost ve státech EU v roce 2010 byla 99,1%. (data.worldbank.org)

⁴³ Na etnické složení obyvatelstva měl vliv rozpad Osmanské říše, násilný odsun Arménů v první světové válce a populační výměna během turecké války za nezávislost (1920-1922). (Heper, Criss 2009; Dinç 2012: 466)

⁴⁴ Obyvatelstvo Turecka je tvořeno z 70-75 % Turky, 18% Kurdy a 7-12 % tvoří další etnické skupiny jako jsou Albánci, Arabové, Arméni, Gruzíni, Řekové, Židé a další. (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky 2015)

⁴⁵ Po skončení první světové války v roce 1920 byla uzavřena mírová smlouva s Osmanskou říší, která předpokládala vytvoření autonomní oblasti nazvané Kurdistan. Po revizi smlouvy smlouvou z Lausanné bylo od tohoto záměru upuštěno. Dalším předpokladem pro roztržku mezi Turky a Kurdy bylo zrušení chalífátu v roce 1924. Ten představoval důležité náboženské pojítko mezi oběma etniky.

⁴⁶ Kurdové představují až 18 % turecké populace, což vzhledem k její velikosti čítá téměř 15 milionů lidí.

významných kurdských politických stran z důvodu jejich údajné spolupráce s PKK.⁴⁷ Vzhledem k lidskoprávní dimenzi přístupových jednání bylo v minulosti Turecko několikrát kritizováno za svůj postoj ke kurdské menšině a minoritám obecně. V důsledku této zahraniční kritiky přistoupila turecká vláda v roce 2001 k odstranění některých restriktivních opatření vůči minoritám. Nejvýraznějším krokem bylo uznání práva Kurdů na vzdělání a televizní vysílání v kurdskému jazyce.⁴⁸ Po relativně klidné dekádě se boj mezi tureckou vládou a Kurdy znovu vyostřuje, a to především kvůli účasti turecké armády v bojích proti tzv. Islámskému státu na území Sýrie, kde se jejím cílem stávají často i kurdští bojovníci a oblasti obývané kurdskou menšinou. (Letsch 2014)

Nedílnou součástí turecké společnosti je náboženství. Náboženství ovlivňuje nejen jeho kulturu, hodnoty, politický systém, ale také specifický postoj k demokracii či lidským právům. Převládajícím náboženstvím je islám, ke kterému se hlásí 99,8 % obyvatel.⁴⁹ Turecko je však jediná země s převahou muslimského vyznání, která má v ústavě zakotven princip sekularizace.⁵⁰ Sekularizace nebo také laicismus je typickým znakem turecké společnosti již od roku 1924, kdy započal proces posvětštění státu neboli odluky církve a státního aparátu v rámci tzv. kemalizace. K sekularizaci docházelo ve třech rovinách - institucionální, legislativní a také symbolické. Islám byl vytlačován z veřejného života, školství a zcela odstraněn byl i ze státní správy. Postupně bylo zakázáno užívání náboženských titulů, byly zrušeny náboženské instituce a svátky. V roce 1928 byla z ústavy vypuštěna i klauzule o postavení islámu jako státního náboženství. (Pirický 2006: 84-85) Garantem výlučně sekulární společnosti je armáda společně s prezidentem. Armáda má však v tomto ohledu mnohem více motivace a možností jak zasáhnout, pokud je princip sekularizace ohrožen. V minulosti tak došlo k několika vojenským převratům, rozpuštění politických stran, zákazům výkonu funkce nebo věznění některých politiků. Takové postavení armády je na půdě EU ostře kritizováno, avšak faktem zůstává, že právě armáda v minulosti udržovala v Turecku specifický model demokratické a sekulární společnosti, která je v zemi s většinou muslimského obyvatelstva stále jedinečná.

---

⁴⁷ HEP (1990 – 1993), DEP (1993 – 1994), HADEP (1994 – 2003).

⁴⁸ Odstranění zákazu u použití minoritního jazyka nebo práva na rozhlasové a televizní vysílání se netýkalo pouze Kurdů, ale minorit obecně. (Gergelová 2007: 41)

⁴⁹ Většina obyvatel vyznávající islám, asi 80 %, se hlásí k sunnitské větvi islámu. Zbýlých 20 % jsou alevité. (Pirický 2006: 178)

⁵⁰ Zde je nutné rozlišovat mezi státem muslimským a islámským. Turecko je typickým příkladem muslimského státu, který se vyznačuje menší rigiditou a menší věrností islámu. Muslimský stát, jako třeba Turecko, pak může být i státem laickým. (Sartori 2011: 89)

Nejvýraznějšími faktory ovlivňujícími přístupová jednání Turecké republiky jsou geopoliticky strategická poloha, specifický politický systém charakteristický silným postavením armády, napjaté vztahy s Kyperskou republikou, ekonomická provázanost s EU a také demografická charakteristika obyvatelstva. V současné době vzhledem k nestabilnímu vývoji na Blízkém východě, vysoké poptávce EU po dodávkách energie a úzkým transatlantickým vztahům EU a USA osciluje geopolitická pozice Turecka mezi rolí důležitého bezpečnostního spojence, strategického obchodního koridoru a diplomatického mostu mezi Východem a Západem.

Stranicko-politický systém Turecka je charakteristický velice silným postavením armády, která na jedné straně snižuje demokratičnost země, ale na straně druhé je důležitým garantem sekulárního charakteru státu zabraňujícím vzestupu náboženského fundamentalismu. Takto silná pozice armády je v posledních letech systematicky oslabována vládní stranou AKP, která tak vychází vstříc požadavkům EU a zároveň získává prostor k naplňování svých politických cílů. Strana AKP je dominantní politickou stranou vděčící za úspěch především svému někdejšímu předsedovi Recipu Tayipu Erdoğanovi, jenž svojí siláckou rétorikou a odvoláváním se na národní cítění dokázal oslovit většinu společnosti a od roku 2002 ovládnout všechny parlamentní volby. V roce 2014 se navíc R. T. Erdoğan stal prvním přímo zvoleným prezidentem, který s velice silným mandátem a podporou AKP určuje směr a podobu politického systému.

Dalším faktorem, jenž ovlivňuje tureckou kandidaturu je ekonomická a sociodemografická a náboženská charakteristika země. Zatímco strategické cíle evropské energetické politiky, makroekonomická stabilita státu, růst HDP a snižující se míra inflace jsou nejvýraznějšími argumenty ve prospěch tureckého členství, tak většinová muslimská společnost, kde je islám určujícím hodnotovým východiskem témat jako liberální demokracie, lidská práva, práva menšin a postavení žen ve společnosti, je hlavním argumentem proti členství Turecka v EU.

2. Přístup EU k turecké kandidatuře

Druhá kapitola hledá odpověď na otázku *Jaký je přístup EU ke kandidatuře Turecka na členství v EU?*. Tato část práce navazuje na výstupy předchozí kapitoly a popisuje vývoj vztahů Evropské unie a Turecka od 50. let 20. století do současnosti. Nejprve se zaměřuje na důležité milníky, které vedly k otevření přístupových jednání s Tureckem v roce 2005, poté přibližuje specifické podmínky pro přijetí Turecka jako plnohodnotného člena EU, a v neposlední řadě popisuje možné alternativní cíle přístupových jednání. V této souvislosti jsou také definovány dva zásadní aspekty přístupových jednání, a to tzv. přístupová jednání s otevřeným koncem a tzv. Privilegované partnerství EU a Turecka. Závěr kapitoly je věnován změně v přístupu EU k turecké kandidatuře v roce 2015, a to především v kontextu tzv. Evropské migrační krize.

2.1 Vývoj vztahů EU a Turecka

K navázání vzájemných diplomatických vztahů mezi Tureckem a EU došlo již v 50. letech minulého století. Turecko bylo jednou z prvních zemí, která se rozhodla spolupracovat s nově vznikajícím Evropským hospodářským společenstvím (EHS) a v roce 1959 oficiálně podalo žádost o asociované členství. (Kadlecová 2005) Později, v roce 1963, byla podepsána první Asociační smlouva mezi EHS a Tureckem, známá také jako Ankarská dohoda.⁵¹ (Dahlman 2004: 555) Cílem této dohody bylo začlenění Turecké republiky do struktur EHS, jemuž mělo předcházet vytvoření tzv. *Celní unie EHS - Turecko*. Celní unie měla vytvořit předpoklady pro užší hospodářskou a obchodní spolupráci obou aktérů a v budoucnu vyústit v plné členství. Ankarská dohoda však v praxi nepřinesla žádné reálné sblížení, a v roce 1970 proto byla doplněna o dva protokoly, tzv. *Dodatkový protokol* a *První finanční protokol*. (Littoz-Monnet, Penas 2006: 2; Erdemli 2003: 4) Hlavní význam Dodatkového protokolu byl ve stanovení pevného harmonogramu naplňování cílů Ankarské dohody a plánu vytvoření celní unie postupně ve třech fázích - přípravné (1964-1970), přechodné (1973-1995) a konečné, jež končila plnou ekonomickou integrací Turecka do EHS. Mimoto upravoval zásady volného pohybu zboží, osob a služeb, u kterých předpokládal úplné zrušení celních tarifů a kvantitativních bariér.

---

⁵¹ Asociační smlouva byla podepsána 12. září 1963 v tureckém hlavním městě Ankara, od čehož získala i svůj název "Ankarská dohoda". Ankarská dohoda vstoupila v platnost v roce 1964. (Delegation of the EU to Turkey 2016)

Následující dekáda (1970-1980) byla ranou pro vzájemné vztahy Turecka a Evropského společenství (ES).⁵² Turecko se dostalo do mezinárodní izolace poté, co v zemi proběhly dva vojenské převraty (1971, 1980) a došlo k turecké intervenci a okupaci části Kypru (1974). Poslední kapkou pro ES pak byl vojenský převrat v roce 1980, v jehož důsledku došlo ze strany ES k pozastavení Asociační dohody, přerušení diplomatických vztahů a zablokování podpisu dalších finančních protokolů, které Turecku zajišťovaly finanční podporu během budování Celní unie. (Pahre, Uçaray-Mangitli 2009: 359-360; Erdemli 2003: 4) K částečné normalizaci vztahů došlo sice již o tři roky později, ale milníkem se stal až rok 1987. V tomto roce podala turecká vláda oficiální žádost o plné členství v ES. (Erdemli 2003: 5) Vzhledem k politickému vývoji v Turecku, nestabilní ekonomické situaci a nedostatečné ochraně lidských práv, náboženských práv a práv menšin však bylo ES nuceno tuto žádost odmítnout. Interním důvodem byly také strukturální a institucionální problémy, s nimiž se ES v této době potýkalo a jež byly způsobeny především přijetím Jednotného evropského aktu (JEA) v roce 1986 (1987). (Kadlecová 2005) Nicméně, i přes odmítnutí turecké žádosti ze strany ES, žádný z jeho orgánů nezpochybnil legitimitu turecké snahy o získání plného členství. (Littoz-Monnet, Penas 2006: 2) Velmi důležitým obdobím se pak stala až 90. léta, která v kontextu turecké kandidatury byla charakteristická především nejednotným a nestabilním přístupem Evropské unie (EU).⁵³

Na počátku 90. let ustoupila agenda tureckého členství do pozadí a prioritou EU se staly státy střední a východní Evropy. (Içener 2007: 418) Ke změně došlo až v 2. pol. 90. let, konkrétně v roce 1995, kdy došlo k naplnění přípravné fáze budování Celní unie. V roce 1996 vešla v platnost smlouva o celní unii mezi EU a Tureckem, která mezi nimi odstranila celní a kvantitativní překážky obchodu a ustanovila uplatňování společného externího sazebníku na import zboží ze třetích zemí. (Erdemli 2003: 5) Celní unie měla Turecku zaručovat preferenční přístup k jednotnému evropskému trhu, ekonomickou stabilitu, a přiblížit ho tak k plnému členství v Unii. O dva roky později však bylo na summitu ER v Lucemburku Evropskou radou (ER) rozhodnuto neudělit Turecku status kandidátské země a vyloučit ho z rozšiřovacího procesu. (Dahlman 2004: 556; Erdemli 2003: 6) Průběh summitu a rozhodování ER se odvíjelo především od dříve publikované

---

⁵² K vytvoření Evropského společenství (ES) došlo v roce 1967 sjednocením tří paralelně fungujících evropských projektů, a to Společenství uhlí a oceli (ESUO), Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství pro atomovou energii (EURATOM).

⁵³ K vytvoření Evropské unie došlo v roce 1993 na základě tzv. Maastrichtské smlouvy neboli Smlouvy o Evropské unii. EU navazuje na evropský integrační proces během 2. pol. 20. století, a je tak nástupkyní Evropského společenství.

zprávy EK, tzv. *Agendy 2000*, ve které EK vyloučení Turecka z přístupových jednání odůvodňovala jeho politickou a ekonomickou nestabilitou. (Erdoğdu 2002: 44-45) EK si však, i přes rozhodnutí neudělit Turecku kandidátský status, byla vědoma jeho geopoliticky strategické polohy a ekonomického potenciálu. Na přelomu let 1997-1998 proto předložila návrh na vytvoření speciální formy individuální spolupráce s Tureckem, která měla podnítit a podpořit reformy nutné k začlenění Turecka do EU. Tato nová forma spolupráce byla nazvána jako tzv. *Evropská strategie pro Turecko*. (Littoz-Monnet, Penas 2006: 3) Rozhodnutí ER vyloučit Turecko z rozšiřovacího procesu však bylo odmítnuto jak tureckou vládou, tak většinou turecké společnosti jako diskriminační. Turecká vláda v jeho důsledku nejen že odmítla podpořit navrhovanou strategii, ale také přerušila veškerý politický dialog s EU. (Baum citován in İçener 2007: 418) K opětovnému navázání politického dialogu došlo až o dva roky později, kdy byl Turecku na summitu ER v Helsinkách (1999) již status kandidátské země přiznán. (Erdemli 2003: 6)

Turecko bylo označeno za kandidáta na plnohodnotné členství, na něhož se vztahují veškerá politická a ekonomická kritéria definovaná dříve na summitu ER v Kodani (1993), tzv. Kodaňská kritéria. Ačkoliv se v Helsinkách ER vyjádřila k turecké kandidatuře pozitivně a uznala pokrok, který Turecko učinilo, stále vůči němu měla určité výhrady. Výhrady se týkaly především demokratického směřování země, ekonomické stability a dodržování lidských práv. Vzhledem k těmto okolnostem nebyl na summitu stanoven pevný termín zahájení přístupových rozhovorů. V témže roce ale navrhla EK Turecku tzv. *Přístupové partnerství pro Turecko*⁵⁴, které vycházelo z již dříve definované *Evropské strategie pro Turecko*. (Dahlman 2004: 556; Erdoğan 2002: 46-47) Tato forma předvstupní spolupráce byla přijata Radou EU v roce 2001 a jejím cílem bylo asistovat turecké vládě v naplňování Kodaňských kritérií v oblasti politického uspořádání země a dodržování lidských práv. Toto *Přístupové partnerství pro Turecko* bylo ze strany turecké vlády doplněno o *Národní program k přijetí acquis*, který definoval konkrétní kroky nutné ke splnění všech stanovených podmínek. O rok později vydala ER prohlášení, ve kterém předpokládala zahájení přístupových jednání s Tureckem v průběhu roku 2005 v případě, že do prosince 2004 turecká vláda naplní požadovaná politická kritéria. Turecku mělo reformní proces usnadnit hlavně navýšení předvstupní finanční pomoci a hlubší spolupráce s orgány EU skrze celní unii.

---

⁵⁴ Přístupové partnerství pro Turecko bylo vypracováno v roce 2001. Později bylo třikrát revidováno, a to v letech 2003, 2006 a 2008. Cílem přístupového partnerství je pomoci tureckým orgánům v úsilí plnit všechna přístupová kritéria, přičemž je kladen zvláštní důraz na kritéria politická. Partnerství podrobně představuje priority při přípravě země na přistoupení k Unii, a to zvláště v oblasti provádění *acquis*, také vytváří referenční rámec pro směřování předvstupní pomoci. (Evropská rada 2008)

Následující rok se stal jedním z nejdůležitějších momentů ve vztahu Turecka a EU. Již v lednu 2004 vyjádřila EK svoji podporu tureckému členství symbolicky tím, že její tehdejší předseda Romano Prodi, jako vůbec první předseda EK, navštívil Turecko, a setkal se s čelními představiteli státu. (Emerson, Aydim 2005: 1) Později, v říjnu 2004, navrhla EK ve své pravidelné *Zprávě EK o pokroku Turecka* otevření přístupových jednání. (Littoz-Monnet, Penas 2006: 3-4) V tomto reportu Komise mj. poukazuje na to, že po několika dekádách sporadického pokroku se Turecko konečně výrazně přiblížilo k evropským standardům, a to jak institucionálně, tak legislativně. (European Commission 2004: 16) Na základě návrhu EK se ER rozhodla zahájit přístupové rozhovory s Tureckem k datu 3. října 2005, avšak za předpokladu, že Turecko do té doby uzná řeckou Kyperskou republiku a zavede do praxe klíčové právní předpisy stanovené EK. Důležitým momentem se stalo hlasování o zahájení přístupových jednání na půdě Evropského parlamentu (EP), které proběhlo 15. prosince 2004. Dle výsledku hlasování doporučil EP zahájení přístupových jednání s Tureckem, ale ke svému prohlášení vydal také stanovisko, kde uváděl, že zahájení přístupových jednání nemusí vést k budoucímu přistoupení Turecka do EU. (European Parliament 2004) Stanovisko EP se stalo jedním z prvních kroků ke specifické formě jednání mezi EU a Tureckem a formulování zásad “jednání s otevřeným koncem” nebo tzv. Privilegovaného partnerství. (viz 2.3 *Alternativní přístup EU k turecké kandidatuře*)

Otevření přístupových jednání předcházely také podpis dodatkového protokolu k Ankarské dohodě, který rozšiřoval Celní unii o deset nových členských států EU, mezi nimi i Kypr. Turecký podpis této dohody by de facto znamenal uznání existence řecké Kyperské republiky a splnění tak jedné z podmínek jeho plného členství. Nicméně, Ankara zároveň vydala prohlášení, že podpisem dodatkového protokolu Kyperskou republiku rozhodně neuznává. Členské státy EU se sice v reakci na jednostranný krok turecké vlády dohodly na tzv. protideklaraci, v ní však jen opětovně vyzvaly tureckou vládu k uznání Kypru nejpozději do konce přístupových jednání. I přes rozhodnutí turecké vlády neuznat existenci řecké Kyperské republiky, a nesplnění tak jedné z podmínek, které mu byly uděleny Komisí, došlo k zahájení přístupových jednání 3. října 2005. (EurActiv.cz 2016)

Ačkoliv v letech 1999 až 2004 Turecko dokazovalo svoji vůli plnit politická a ekonomická kritéria nutná k jeho vstupu do EU přijetím několika důležitých reforem, od roku 2005 se reformní proces značně zpomalil. V politickém dialogu stále rezonovala témata jako lidská práva nebo kyperská otázka. Normalizace vztahu s Kyprem se pak

stala hlavním předmětem přístupových jednání i v několika dalších letech. Již v roce 2006 na tento fakt reagovala nejen EK, ale také EP, který se vůči tureckému reformnímu procesu vyjádřil velice kriticky. Oba orgány, hlavně pak EP, upozorňovaly na nedostatečný pokrok především v oblasti potírání korupce, ochrany lidských práv, ochrany práv menšin a genderové diskriminace. (European Parliament 2006) Rada EU se vzhledem k negativnímu postoji EP a návrhu EK rozhodla v listopadu téhož roku pozastavit s Tureckem rozhovory o osmi klíčových kapitolách⁵⁵, jejichž projednávání opět podmínila vyřešením kyperské otázky. (European Stability Initiative 2010: 1-9)

V letech 2006-2010 pak v přístupových jednáních lze pozorovat stagnaci. Zatímco v Turecku byla na pořadu dne novela ústavy, v EU byla hlavním předmětem jednání Lisabonská smlouva. Ke změně došlo až v roce 2011, kdy byla ze strany EU formulována tzv. *Pozitivní agenda*, která měla obnovit politický dialog, přístupová jednání a také vzájemnou důvěru obou aktérů. (Aktar 2012: 36) Pozitivní agenda nepředstavovala nový rámec vyjednávání, ale stala se pouze jakýmsi doplňkem stávajícího tzv. *Vyjednávajícího rámce*. (viz dále) Nově mělo dojít k prohloubení spolupráce mezi tureckými úřady a orgány EU skrze užší spolupráci v oblastech společného zájmu, jako byla energetika, boj proti terorismu a vízová liberalizace. Vyjednávací rámec také předpokládal vytvoření osmi tzv. working groups, jejichž cílem bylo zajistit podmínky nutné k otevření osmi přístupových kapitol.⁵⁶ (Aktar 2012: 37; European Commission 2012, 2011: 19) Spolupráce na základě *Pozitivní agendy* stále pokračuje a Turecko se díky ní přiblížilo k uzavření třech dalších kapitol. (Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs 2015)

Ačkoliv turecká vláda v průběhu let přijala řadu reforem a novelizovala ústavu, o reálném pokroku směrem k EU stále nelze hovořit. Kontrast, charakteristický pro tureckou kandidaturu, je velice dobře popsán v reportu EK o pokroku Turecka z roku 2014. Na jedné straně Turecko pokračuje v přijímání důležitých reforem, např. v oblasti justice nebo vnitra, ale na straně druhé stále nedostatečně reaguje na výtky EK v potlačování svobody projevu, svobody náboženského vyznání nebo oblastech jako jsou práva žen a práva menšin. (European Commission 2014) I přes přetrvávající problémy a nedostatky v turecké domácí legislativě došlo do konce roku 2015 k otevření celkem 15

---

⁵⁵ Rada EU se 11. prosince 2006 rozhodla na návrh EK a EP pozastavit jednání s Tureckem v osmi kapitolách *acquis*, které se týkaly volného pohybu zboží, práva usazování a volného pohybu služeb, finančních služeb, zemědělství a rozvoje venkova, rybolovu, dopravy a celní unie a vnějších vztahů.

⁵⁶ Pracovní skupiny byly vytvořeny, aby připravily půdu pro otevření osmi nových kapitol, konkrétně Právo na usazování a svobodu poskytování služeb, Právo obchodních společností, Informační společnost a média, Statistika, Soudnictví a základní práva, Spravedlnost, svoboda a bezpečnost, Ochrana spotřebitele a ochrana zdraví a Finanční kontrola. (Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs 2015)

kapitol, z toho provizorně uzavřena byla zatím pouze jedna. (Council of the European Union 2016)

2.2. Vyjednávací rámec a individuální politická kritéria pro Turecko

Základním prvkem politiky rozšiřování EU jsou od roku 1993 Kodaňská kritéria (KK). Od tohoto roku musí každá kandidátská země splnit sérii politických a ekonomických podmínek, aby mohla být přijata jako plnohodnotný člen EU. KK sestávají ze tří částí, první část je věnována politickým závazkům týkajícím se demokracie, vlády práva, lidských práv a práv menšin, druhá část je zaměřená na ekonomické podmínky vstupu, a to především fungující tržní ekonomiku a schopnost odolat konkurenčním tlakům uvnitř Unie, poslední část se týká schopnosti implementovat principy *acquis communautaire* a přijmout veškeré závazky plynoucí ze členství v Unii. (Redmond 2007: 310) Vzhledem ke specifickým faktorům, jež ovlivňují tureckou kandidaturu, přistoupila EU k formulování tzv. *Vyjednávacího rámce*, ve kterém mimo KK definovala také další politická kritéria vztahující se pouze na případ Turecka. (EUCE 2008: 4; Beneš 2006: 10)

Prvním kritériem je závazek udržovat dobré vztahy se sousedními zeměmi a případné spory řešit pouze v souladu s principem mírového jednání dle Charty Organizace spojených národů (OSN). (EUCE 2008: 4; European Commission 2005, Article 6 (2); Akçapar 2007: 168) Tímto opatřením reagovala EU na specifické postavení Turecka v nestabilním regionu, kde jakýkoliv spor s jeho sousedním státem může “zmrazit” veškerá přístupová jednání. Toto kritérium také automaticky posunuje jakýkoliv bilaterální spor mezi Tureckem a členskou zemí EU na záležitost Turecko-EU. (Beneš 2006: 11) Druhým kritériem je naplnění podmínek stanovených Ankarskou dohodou a jejím dodatkovým protokolem z roku 2005, který rozšiřuje smluvní strany Celní unie o nově přistupující státy EU. (EUCE 2008: 5) Jedná se především o naplnění podmínek, které předpokládají úplnou implementaci tohoto dokumentu, a tedy uznání Kyperské republiky za plnohodnotného obchodního partnera v rámci Celní unie. (European Commission 2005, Article 6 (3); Akçapar 2007: 168) S přihlédnutím k dlouhotrvajícímu sporu mezi Tureckem a řeckou Kyperskou republikou se toto kritérium jeví jako “kámen úrazu”. Ačkoliv Turecko již tento dodatkový protokol ratifikovalo, k jeho implementaci stále nedošlo a Turecko tak stále bojkotuje přístup kyperských letadel a lodí do svých letišť a přístavů. Třetí kritérium se týká opět kyperské

otázky. Turecká vláda musí usilovat o normalizaci bilaterálních vztahů mezi Tureckem a všemi členskými státy EU, tedy opět i Kyperskou republikou. Zároveň musí Turecko pokračovat v podpoře komplexního řešení kyperské otázky. (European Commission 2005, Article 6 (4); Akçapar 2007: 168) Zde je dobré si povšimnout, že poslední kritérium je vnitřně poněkud rozporné. Zatímco na jedné straně předpokládá normalizaci vztahů Turecka s Kyperskou republikou, a tedy ve svém důsledku rozdělení ostrova⁵⁷, na straně druhé podněcuje ke komplexnímu řešení, jehož výsledkem by bylo sjednocení ostrova. (Beneš 2006: 11)

Tato kritéria jsou charakteristická nejen větší přísností oproti samotným KK, ale také svoji vágností, vnitřní rozporností a hlavně politicky výbušnými tématy. Na první pohled je zřejmé, že klíčovým aspektem hodnoticích kritérií a celé přístupové agendy se stala kyperská otázka. Ta je však značně problematická, jelikož EU při jejím řešení nepočítá s aktivní účastí Kyperské republiky a podněcuje tak k jednostrannému řešení ze strany turecké vlády. Řešení kyperské otázky se nestalo ani podmínkou členství Kyperské republiky v roce 2004, a to ani v situaci, kdy její komplexní řešení bylo kyperskými Řeky odmítnuto. (Redmond 2007: 316) Nejen u turecké vlády, ale také u turecké společnosti tak převládá pocit, že v přístupových jednáních existují dvojí standardy, a to nejen v případě Kypru, ale také v případě Bulharska či Rumunska. Tento fakt pak snižuje důvěryhodnost EU, která je pro pokračování jednání a plnění požadovaných podmínek ze strany Turecka nezbytností. Ze strany EU tento přístup lze chápat jako snahu získat v přístupových jednáních s Tureckem určitý manévrovací prostor, který je, v situaci rostoucí nespokojenosti veřejnosti s fungováním Evropské zahraničně-politické agendy a slábnoucí podpory dalšího rozšiřování,⁵⁸ pro EU velice důležitý. (Beneš 2006: 11)

Vedle formálních kritérií existují také kritéria neformální, která během vyjednávání o tureckém členství zaznívají především z řad jeho odpůrců. Jedním z těchto neformálních kritérií je tzv. absorpční kapacita EU. Nejedná se však o kritérium v pravém slova smyslu, ale spíše o specifický aspekt rozšiřovacího procesu. Mimo debatu o tom, zda a za jakých podmínek se Turecko stane součástí EU, se předmětem přístupových jednání stává také debata o budoucnosti evropského integračního procesu a jeho možných limitech. (Vibert 2006) Ve *Vyjednávacím rámci* je uvedeno, že žádná akce podniknutá

---

⁵⁷ V roce 2004 proběhlo na Kypru referendum o sjednocení řecké a turecké části ostrova na základě plánu OSN, tzv. Annanova plánu. Zatímco turecká část Kypru tento plán podpořila 74% většinou, obyvatelé řecké části ostrova jej jednoznačně odmítli.

⁵⁸ Slábnoucí podpora dalšího rozšiřování je někdy označována jako "enlargement fatigue" neboli únava z rozšiřování. Tento pokles entusiasmů v další rozšiřování EU je patrný především od roku 2004, kdy došlo k "velkému" východnímu rozšíření. (Arvanitopoulos, Tzifakis 2009: 16)

během přístupových jednání nesmí ohrozit soudržnost a efektivnost EU a musí být brán ohled na kapacitu Unie přijmout a začlenit Turecko do svých struktur. (European Commission 2005, Article 3) Ačkoliv byla absorpční kapacita definována již na Kodaňském summitu v roce 1993, předmětem debat se stala až v roce 2005 v reakci na východní rozšíření (2004), jeho ekonomickou náročnost a politické důsledky, a také v reakci na odmítnutí Smlouvy o ústavě pro Evropu (2005). Naplno se však začalo hovořit o kontrastu mezi rozšiřováním a paralelním prohlubováním evropské integrace až v kontextu turecké kandidatury. (Arvanitopoulos, Tzifakis 2009: 12-14) *Vyjednávací rámec*, stejně jako jiné dokumenty, absorpční kapacitu EU dále nedefinuje, což sice vytváří určitý manévrovací prostor, ale také snižuje důvěryhodnost a vliv EU u kandidátských zemí. (Emerson et al. 2006: 9)

I když se může na první pohled zdát, že pozice EU je v přístupových jednáních silná, její nejednoznačná rétorika a vágně definovaná přístupová kritéria ji oslabují. Manévrovací prostor, který si EU pomocí obtížných, ale vágně definovaných kritérií vytváří, může být v případě Turecka i kontraproduktivní. EU se se svým přístupem k turecké kandidatuře dostává do slepé uličky, kde nejednotnost politických elit, stav veřejného mínění a aktuální vývoj v Evropě oslabují nejen její vyjednávací pozici, ale snižují i její důvěryhodnost potřebnou k naplňování potřebných reforem tureckou stranou. (Öniş 2004: 485–95) Nelze ale tvrdit, že EU je jediným katalyzátorem nebo naopak brzdou v přístupových jednáních. Svoji nezastupitelnou roli zde hraje i politický vývoj v Turecku a důvěryhodnost turecké vlády. (viz 3. Přístup Turecka ke kandidatuře na členství v EU) Zde je také na místě obava, kterou již v roce 2006 vyjádřil Vít Beneš, a sice, že zvyšující se počet politických kritérií ze strany EU a pokles její důvěryhodnosti může vést k neochotě turecké vlády plnit stanovená kritéria, a následně tak snížit i důvěryhodnost Turecka. Mohlo by tak dojít k “roztočení spirály opatření na posílení nedůvěry”. (Beneš 2006: 12)

2.3 Alternativní cíle přístupových jednání s Tureckem

Ačkoliv došlo k otevření přístupových rozhovorů před více než 10 lety, stále není jasné, kdy a jestli vůbec se Turecko stane plnohodnotným členem EU. Unie není ve svém přístupu k turecké kandidatuře stabilní, což je dáno především nejednotností v přístupu jednotlivých členských států. I když Turecko splní všechna formální politická kritéria a EU prokáže dostatečnou absorpční kapacitu, jeho členství stále zůstává podmíněno

souhlasem všech 28 členských států. (MacLennan 2009: 28) Zde na jedné straně stojí státy jako Velká Británie, Španělsko, Portugalsko nebo Švédsko, které členství Turecka v Unii vítají především z důvodu jejich konzervativního, v případě Velké Británie až euroskeptického, přístupu k evropské integraci. Na straně druhé pak stojí početná skupina států, mezi nimi Nizozemí, Lucembursko, Rakousko, Dánsko nebo Kypr, které s plnohodnotným členstvím Turecka v Unii zásadně nesouhlasí. Zvláštními případy jsou pak Německo a Francie, které se díky své politické a ekonomické vyspělosti stávají vůdčími aktéry procesu rozšiřování a často se skrze Unii snaží uplatňovat i principy své vlastní zahraničně-politické agendy. Ta je bohužel často utvářena vnitropolitickým lobby, a tak jsou postoje obou zemí k turecké kandidatuře proměnlivé.⁵⁹ (Turhan 2014: 59; Turhan 2013; İçener 2007: 422)

Vedle tradičních zastánců a naopak odpůrců tureckého členství sílí hlasy těch, kteří v Turecku vidí strategického ekonomického partnera, ale zároveň se obávají jeho úplného začlenění do struktur EU. Tyto obavy vycházejí především z politických, kulturních a náboženských odlišností, které jsou pro tureckou kandidaturu typické. Vzhledem k těmto okolnostem se tedy kromě plnohodnotného členství objevují i návrhy alternativních cílů, k nimž by měl vztah EU a Turecka směřovat v případě, že by plnohodnotného členství nebylo možné dosáhnout. (Dahlman 2004: 571) Prostor pro formulaci těchto cílů vytváří i samotný Vyjednávací rámec, který vůbec poprvé označuje přístupová jednání jako “jednání s otevřeným koncem”, jejichž cíl, tedy členství Turecka v EU, není předem zaručen. (Silberhorn 2009: 46; European Commission 2005, Article 2) Důsledkem formulování jednání s otevřeným koncem je pak nejen prostor pro vytváření alternativních cest, ale také další oslabování důvěry v EU, respektive členství v jejích strukturách v očích turecké veřejnosti. Tato skepse se pak odráží mj. i v neochotě turecké vlády plnit zadaná kritéria. (Aktar 2012: 41; Ugur 2010; Öniş 2004: 485–95)

Jedním z hlavních důvodů formulování těchto cílů je *absorpční kapacita EU*, tedy kapacita EU přijmout Turecko za plnohodnotného člena a zároveň udržet stávající proces prohlubování evropské integrace. (Arvanitopoulos, Tzifakis 2009: 12) Zde je zcela jisté, že s přístupem Turecka by vidina EU jako politické unie vzala za své. Další argumenty ve prospěch alternativních cílů je možné najít v ekonomické, politické, ale i společenské a kulturní rovině. (Silberhorn 2009: 49; Cohen 2004: 575; Dahlman 2004: 571-572)

---

⁵⁹ Vnitropolitické lobby, jež má vliv na formulování zahraničněpolitické agendy je možné pozorovat např. v Německu. Německé firmy tlačí vládu směrem k užší spolupráci s tureckou vládou a podpoře tureckého členství, především kvůli vysokému počtu německých firem podnikajících v Turecku a také kvůli množství Turků žijících a pracujících v Německu. Ekonomické zájmy těchto firem se pak stávají rozhodujícím faktorem v německém, a posléze evropském přístupu k tureckému členství. (Turhan 2014: 61)

Z ekonomického hlediska jsou to především náklady na zabezpečení sdílených hranic s nestabilním regionem Blízkého východu, volný pohyb turecké pracovní síly nebo vysoká finanční podpora zaostalým regionům, která by byla nutná v případě plnohodnotného členství Turecka. Na druhou stranu zůstává Turecko strategickým obchodním partnerem EU v oblastech průmyslové výroby či energetiky a je v zájmu Unie udržovat s ním úzké bilaterální vztahy. S touto možností počítá i samotný *Vyjednávací rámec*, ve kterém je uvedeno, že pokud nebude možné dosáhnout plného členství, musí být zajištěna alternativní, co možná nejužší spolupráce obou aktérů. (European Commission 2005, Article 2)

Důvodem k nabídnutí Turecku alternativní formy spolupráce je také nesouhlas většiny společnosti s dalším rozšiřováním EU, který zaznívá ještě silněji v případě rozšíření o Turecko. V této souvislosti je často zmiňován tzv. demokratický deficit neboli propast mezi rozhodováním orgánů EU a veřejným míněním evropské společnosti. (Dahlman 2004: 572) K prohloubení této propasti by mohlo dojít právě v případě, kdy by došlo k rozšíření EU o Turecko, se kterým evropská veřejnost z velké části nesouhlasí. Některé členské země dokonce zpochybňují legitimitu turecké kandidatury a obávají se, že společně se začleněním Turecka dojde v EU ke ztrátě její kulturní a hodnotové jednoty. (Cohen 2004: 575) Samotná EU však legitimitu Turecka jako evropské země, ucházející se o členství v EU, nikdy nezpochybnila. (Içener 2007: 422-423)

Nejdiskutovanější alternativní formou vzájemných vztahů EU a Turecka se stal koncept tzv. Privilegovaného partnerství, se kterým je tradičně spojována německá vláda, respektive Křesťanskodemokratická unie a Křesťansko-sociální unie (CDU/CSU) v čele s kancléřkou Merkelovou. Ve prospěch této formy spolupráce se v minulosti vyslovili jiní politici, a to někdejší rakouský kancléř Wolfgang Schüssel nebo někdejší francouzský prezident Nicolas Sarkozy. (EUCE 2008: 5-6) Ačkoliv se tento koncept v souvislosti s tureckou kandidaturou objevil poprvé již v roce 2004 a bývá předmětem politických debat na nejvyšší úrovni, dodnes nebyl zcela jasně definován. Problémem zůstává také legislativní neukotvení tohoto termínu v právním rámci EU. (MacLennan 2009: 28; Içener 2007: 421-425)

Zatím nejkonkrétnější návrh byl prezentován poslanci CDU/CSU Karlem-Theodorem von Guttenbergem a jeho kolegou Matthiasem Wissmannem.⁶⁰ Základními pilíři jimi navrhovaného partnerství by měly být ekonomická spolupráce, bezpečnostní

---

⁶⁰ Karl-Theodor von Guttenberg a Matthias Wissmann byli v této době poslanci německého parlamentu za CDU/CSU a členy výboru pro evropské záležitosti.

spolupráce, spolupráce v oblasti vnitra a justice a také jistá kulturní a vzdělanostní výměna mezi oběma partnery. Z ekonomického hlediska jde především o rozšíření již fungující Celní unie EU-Turecko o některé druhy zboží, jako jsou zemědělské produkty, služby a kapitál, a vytvoření komplexní zóny volného obchodu.⁶¹ V politické rovině by pak mělo dojít k posílení bezpečnostní spolupráce prostřednictvím hlubšího zapojení Turecka do rozhodování o SZBP, zlepšení institucionální spolupráce, a také užší spolupráci v oblasti vnitra a justice vedoucí mj. k reformě tureckého soudního systému. Stejně tak by ale muselo Turecko splnit převážnou většinu z 35 kapitol, nutných k jeho plnému členství. V neposlední řadě by Privilegované partnerství zahrnovalo ze strany EU i určitou vízovou liberalizaci, která by se však nevztahovala na volný pohyb pracovní síly. (İçener 2007: 425)

Je zřejmé, že uvedené aspekty vzájemných vztahů vycházející z konceptu Privilegovaného partnerství jsou formulovány velice obecně až vágně, a nedefinují žádné konkrétní kroky či principy, kterými by se toto partnerství mělo řídit. Pokud bychom vycházeli pouze z výše popsaného návrhu, bylo by možné za Privilegované partnerství označit vzájemný vztah EU a Turecka již od roku 1996. (MacLennan 2009: 28; İçener 2007: 427) Turecko se již nyní zapojuje do vyjednávání v rámci SZBP⁶², a také úzce spolupracuje s orgány EU v oblasti vnitra a justice. Reforma tureckého soudního systému je jedním ze základních aspektů přístupových jednání a v rámci nich také dochází i ke kulturní a vzdělanostní výměně mezi státy EU a Tureckem. Stejně tak je Turecko už od roku 1996 členem Celní unie s EU. Vytvoření komplexní zóny volného obchodu by pak sice Turecku zaručovalo ekonomické výhody blízké podmínkám plného členství, ale politická cena ve formě značných legislativních změn by byla až příliš vysoká. Je tedy zřejmé, že pro tureckou vládu je jakákoliv forma partnerství jako alternativy plného členství nepřijatelná. (İçener 2007, 427; Ifantis 2009: 127) Výhody plynoucí z Privilegovaného partnerství tak lze pozorovat spíše na straně EU, která by jím naplnila své ekonomické cíle bez nutnosti zásadních politických reforem. V případě plného členství Turecka by však byla situace zcela opačná a EU by tak musela podniknout zásadní strukturální a institucionální reformy. Náročnost těchto reforem je pak jedním

---

⁶¹ Ačkoliv mezi EU a Tureckem funguje Celní unie (Pozn. "the customs union") již od roku 1995, tak je značně omezená. Vztahuje se pouze na průmyslové výrobky a zpracované zemědělské zboží. Návrh Privilegovaného partnerství proto předpokládá rozšíření této celní unie a vytvoření komplexní zóny volného obchodu (Pozn. "a comprehensive free trade zone") s průmyslovými výrobky, zemědělskými produkty, službami a kapitálem. (İçener 2007: 425; Erdoğan 2002: 44)

⁶² V rámci SZBP se Turecko již nyní zapojuje do operací vedených pod mandátem EU. V minulosti se zapojilo do celkem devíti misi EU. V současnosti je Turecko součástí EUFOR-ALTHEA (Bosna-Herzegovina), EULEX (Kosovo) a EUPOL COPPS (Palestina). (Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs 2011)

z hlavních argumentů ve prospěch alternativních forem spolupráce EU a Turecka namísto jeho plnohodnotného členství.

2.4 Změna v přístupu EU k turecké kandidatuře v roce 2015

Přístup EU k turecké kandidatuře se opět zásadně změnil v průběhu roku 2015, a to především kvůli tzv. Evropské migrační krizi,⁶³ která Evropu zasáhla v důsledku nepříznivého politického vývoje na Ukrajině, Blízkém východě a v severní Africe. EU se s touto krizí vypořádává stále i v roce 2016 a je nucena podnikat kroky, které by za normálních okolností nejspíše nepodnikla. Migrační krize testuje soudržnost Schengenského prostoru, ochranu vnějších hranic a efektivitu migrační a azylové politiky EU již více než rok a Unii se jí zatím nepodařilo dostat pod kontrolu.⁶⁴ Změnu by mohla přinést užší spolupráce s Tureckem, jehož vyjednávací pozice a tzv. vyděračský potenciál díky krizi nesmírně vzrostl. Zdrojem masivního přílivu migrantů, který do Evropy plyne, jsou především dvě tzv. migrační trasy. První migrační trasou je tzv. Středomořská, která ústí v Itálii a využívají ji zejména migranti ze severní Afriky. V kontextu přístupových jednání s Tureckem je však mnohem důležitější druhá migrační trasa, tzv. Balkánská, která vede z Blízkého východu, respektive Sýrie, přes Turecko a Egejské moře do Řecka. Turecko jako tranzitní země, přes kterou v roce 2015 prošlo až 800 000 migrantů, se tak při řešení této krize stává pro EU zásadním a nepostradatelným partnerem. EU si je této role vědoma, a proto v průběhu roku 2015 v souvislosti s migrační krizí iniciovala několik mezinárodních jednání na nejvyšší politické úrovni mezi představiteli EU a zástupci Turecka.

Zásadním milníkem nejen ve vztazích obou partnerů, ale také v řešení migrační krize, se stal summit ER a Turecka, konaný 29. listopadu v Bruselu. (European Council 2016a) Zástupci EU a Turecka se zde dohodli na opětovném oživení přístupových rozhovorů, které by měly být doplněny o pořádání častějších a strukturovanějších zasedání na nejvyšší politické úrovni. Summity EU-Turecko, které se budou konat dvakrát ročně, by měly poskytnout platformu pro častější hodnocení vývoje vzájemných vztahů a reformního procesu v Turecku. Nejdůležitějším výstupem z tohoto summitu však byl tzv. *Společný akční plán EU a Turecka*, jehož cílem bylo řešit uprchlickou krizi

---

⁶³ Evropská migrační krize, nebo také Evropská uprchlická krize je mezinárodní politická krize, která zasáhla Evropu v důsledku událostí tzv. Arabského jara (2011). Ačkoliv začaly vlny migrantů do Evropy proudit již v roce 2011, do rozměrů celoevropské politické krize přerostla až na počátku roku 2015.

⁶⁴ Pro účely azylového řízení byla v roce 2013 vytvořena tzv. Dublinská nařízení, jež stanovují, který stát je zodpovědný za azylové řízení a rozhodnutí o přijímání uprchlíků. Zpravidla se jím stává stát, jež žadatel navštívil jako první, tedy stát, ve kterém vstoupil na půdu EU. (Roos, Orsini 2015)

a její následky. Ze strany EU a jejích členských států bylo Turecku nabídnuto zintenzivnění vzájemné spolupráce a jejich politické a finanční angažovanosti. EU se zde zavázala k poskytnutí tří miliard eur na částečné pokrytí finančních nákladů spojených s pobytem více než 2 milionů uprchlíků na tureckém území. Unie také prokázala vůli učinit jisté ústupky v přístupových jednáních a rozhodla se do konce roku otevřít další z přístupových kapitol. (European Council 2015) V rámci *Společného akčního plánu EU a Turecka* by pak Turecko mělo výměnou za slíbenou částku omezit převaděčství a zlepšit podmínky v uprchlických táborech, čímž by se měl omezit počet migrantů mířících do Řecka a dál do EU. (Senderák 2016) Oba partneři pak chtějí posílit spolupráci v ochraně migrantů, kteří potřebují mezinárodní ochranu. Co je však pro Turecko dlouhodobě důležitější než objem finančních prostředků nebo otevření nových kapitol, je liberalizace a zjednodušení vízového styku s EU. (Kovář 2016) Strategickým cílem Turecka je, aby EU dokončila proces uvolňování vízového režimu, a zrušila tak vízové požadavky pro jeho občany v Schengenském prostoru nejpozději do října 2016. (European Council 2015)

Vzhledem k množství podmínek, které si obě strany stanovily, se lídři 28 členských států EU (EU28) a Turecka shodli na nutnosti uspořádání dalšího setkání, na kterém by došlo k zhodnocení pokroku učiněného v rámci *Společného akčního plánu EU a Turecka* a také formulaci konkrétních kroků v další spolupráci na společném boji proti převaděčství, nelegální migraci a ochraně osob vyžadujících mezinárodní ochranu. K tomuto jednání došlo o čtyři měsíce později, 7. března 2016 na summitu EU. Lídři EU28 zde jednali se zástupci Turecka především o efektivitě v provádění *Společného akčního plánu EU a Turecka* a formulovali konkrétní kroky další spolupráce. (European Council 2016a) Summitu předcházela i neformální setkání, na kterých si Turecko bylo vědomo pozice, kterou ve vzhledem k situaci má, a iniciovalo několik nových návrhů. Jedním z nejdiskutovanějších byl požadavek na další tři miliardy eur a opětovné vyzvání k úplnému zrušení vízové povinnosti pro turecké občany v rámci schengenského prostoru. (European Council 2016b)

O efektivitě *Společného akčního plánu EU a Turecka* konstatovali, že ačkoliv bylo dosaženo značného pokroku v přijetí řady opatření, počet migrantů, kteří nelegálně přecházejí turecko-řeckou hranici, je stále vysoký, a je tak nutné ve spolupráci pokračovat. (European Council 2016b) Hlavním bodem jednání byla dohoda o tzv. *resettlementu*, tedy přesídlování uprchlíků z postižených oblastí do států EU. Lídři EU se s Tureckem dohodli, že za každého syrského občana, který nelegálně překročil řecké

hranice a kterého si Turecko převezme zpět, přesídli jednoho syrského občana z Turecka do EU, a to legálně a na základě právních předpisů. Lídři EU28 se se zástupci Turecka shodli mj. také na zrychlení příprav na liberalizaci vízového styku, urychlení vyplácení finančních prostředků ve výši tří miliard eur, a přípravě rozhodnutí o otevření dalších kapitol v přístupovém procesu. (European Council 2016b) EU však měla na adresu Turecka i určité výhrady. Se zástupci Turecké republiky jednala např. o nynější situaci ve sdělovacích prostředcích v Turecku, významu svobody slova nebo svobody projevu a svůj příslib liberalizace vízové politiky podmínila splněním celkem 72 podmínek tureckou vládou.

Vztahy EU a Turecka jsou poznamenány dlouhou historií vztahů, které sahají až do 50. let minulého století. Politický dialog s Tureckem byl navázán v roce 1963, kdy byla podepsána první asociační smlouva, tzv. Ankarská dohoda. V průběhu 2. pol. 20. století se pak přístup EU vyvíjel především s ohledem na politický vývoj v Turecku, který byl poznamenán několika politickými krizemi a vojenskými puči. (1971, 1980) V roce 1974 se pak Turecko dostalo do mezinárodní izolace poté, co podniklo vojenskou intervenci na Kypr a obsadilo severní část ostrova. ES na to reagovalo pozastavením jakýchkoliv vyjednávání o možném tureckém členství, bojkotovalo veškerý politický dialog s Tureckem a tzv. kyperská otázka se stala jedním z hlavních témat budoucích jednání.

Poté, co turecká vláda na přelomu tisíciletí prokázala odhodlání plnit politická kritéria nutná ke členství v EU, se v roce 2004 rozhodla EK zahájit s Tureckem přístupová jednání, a to 3. 10. 2005. EK se však ještě před zahájením přístupových rozhovorů rozhodla vytvořit tzv. Vyjednávací rámec, ve kterém kromě Kodaňských kritérií formulovala i další speciální kritéria, jež musí Turecko splnit pro začlenění do EU. Mimo tato kritéria formuloval Vyjednávací rámec také princip tzv. absorpční kapacity EU, která se stala předmětem mnoha jednání a hlavním argumentem převážné většiny odpůrců tureckého členství. Debata o tureckém členství tak není jen o členství Turecka, ale také o limitech rozšiřovacího procesu a kapacitě EU obecně.

Vzhledem k pochybnostem o absorpční kapacitě EU se některé členské státy, vědomy si strategicky výhodné politické i ekonomické spolupráce s Tureckem, přiklánějí k alternativním cílům, k nimž by měla vést turecká kandidatura. Jednou z nejvýraznějších alternativ je tzv. Privilegovaném partnerství, jenž přináší Turecku určité, především

ekonomické, výhody. Politické reformy nutné k jeho fungování jsou však příliš náročné a téměř odpovídají krokům k plnohodnotnému členství.

Po zahájení přístupových rozhovorů však došlo ze strany Turecka ke zpomalení reformního procesu a v roce 2006 konstatovala EK, že turecká vláda nedostatečně reaguje na výtky institucí EU v oblasti ochrany lidských práv, práv menšin, svobody projevu, svobody náboženského vyznání, a stejně tak řešení kyperské otázky. ER se proto v reakci na tyto problémy rozhodla pozastavit přístupové jednání a podmínit otevření a provizorní uzavření dalších kapitol *acquis* vyřešením kyperského problému. Následující roky byly charakteristické zpomalením reformního procesu a stagnací přístupových jednání.

K zásadní změně došlo až v roce 2015, kdy Evropu zasáhla mezinárodní migrační krize způsobená nepříznivým vývojem na Blízkém východě, Ukrajině a v severní Africe. Vzhledem k pozici Turecka jako tranzitní země pro velkou většinu migrantů vzrostl v přístupových jednáních jeho vyjednávací a především pak vyděračský potenciál. V rámci řešení této krize je pak EU nucena podnikat i kroky, které by v případě turecké kandidatury za normálních okolností nepodnikla. Jedná se např. o liberalizaci vízové povinnosti tureckých občanů při vstupu do Schengenského prostoru.

3. Přístup Turecka ke kandidatuře na členství v EU

Třetí kapitola hledá odpověď na dvě otázky, a to: *Jaký je přístup Turecka k jeho kandidatuře na členství v EU?* a *Jaké jsou důvody zpomalení implementace reformů nutných k přijetí Turecka za plnohodnotného člena EU?* Tato kapitola tak navazuje na předchozí kapitoly a snaží se o vnitropolitickou reflexi jejich výstupů. Ve snaze zodpovědět stanovené otázky je pozornost věnována zejména tureckému reformnímu procesu a europeizaci, jejichž rychlost a kvalita nejlépe odráží přístup turecké vlády k evropské integraci. Tato část práce nejprve popisuje faktory ovlivňující turecký reformní proces a následně se zaměřuje na analýzu míry a postupu europeizace.⁶⁵ Cílem kapitoly je analyzovat příčiny, které vedly ke zpomalení reformního procesu, de-europeizaci a odklonu turecké vlády od jejího primárního cíle, tedy evropské integrace.

3.1 Otázka reformního procesu

Reformní proces je ovlivňován mnoha faktory, a to jak externími, tak interními. V případě turecké kandidatury je z hlediska externích faktorů důležitý především přístup EU k této kandidatuře, jemuž se podrobně věnovala druhá kapitola, a také proměna mezinárodního systému v posledních dvou dekadách. Během této doby se Turecko změnilo ze servisní organizace Západu v zemi s potenciálem regionální mocnosti. (Terzi 2010: 49-51; Friedman 2007) Mezi interní faktory pak lze zařadit přístup turecké vlády k EU, který je formován vývojem v turecké společnosti. Za zásadní aspekty tohoto vývoje je možné označit proměnu turecké národní identity v 90. letech, jenž vedla k formování nové štěpné linie mezi zastánci tradiční ideologie kemalismu a zastánci tzv. post-kemalismu, představovaného AKP.

Během studené války dominovaly světovému systému dvě světové mocnosti, a to USA jako představitel západních liberálně-demokratických hodnot na jedné straně a Sovětský svaz na straně druhé. V tomto bipolárním uspořádání stálo Turecko jednoznačně na straně Západu. S USA bylo Turecko úzce provázáno skrze členství v NATO a na EU mělo důležité ekonomické vazby. Po rozpadu Sovětského svazu a konci studené války se mezinárodní systém, jemuž nyní dominovaly USA, změnil v unipolární a celá západní civilizace se stala nositelem liberálních hodnot a idealistickým příkladem

---

⁶⁵ Europeizace je v této studii pojata ve smyslu klasické definice Radaelliho, tj. procesu konstrukce, difuze a institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, politických paradigmat, stylů a sdílených přesvědčení a norem, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v procesu tvorby politiky EU, a následně začleněny do logiky domácího diskursu, politických struktur a veřejných politik. (Radaelli 2003: 17).

nové liberálně-demokratické společnosti. EU byla pro svůj úzký vztah s USA, postmoderní přístup k evropské integraci založený na multilaterálním vedení politických institucí a principu sdílené odpovědnosti viděna jako symbol nového liberálního mezinárodního systému. (Özek, Oğuzlu 2013: 694) Vzhledem k této situaci převládala i v Turecku eurooptimistická nálada a zahraničněpolitická agenda vedoucí Turecko k evropské integraci neměla téměř žádnou opozici.

Vývoj v posledních dvou dekadách však pozici obou lídrů, tedy USA a EU, značně oslabil. Dominantní roli USA narušila zejména série krizí, jimiž byly teroristické útoky v roce 2001, unilaterální invaze do Iráku v roce 2003 a posléze ekonomická krize v roce 2008. Pozici EU pak poškodila její úzká vazba na USA a také náročný proces rozšiřování, který podstoupila v roce 2004.⁶⁶ Naproti tomu je dnes možné pozorovat vzestup několika nových mocností, a to jak politických, tak ekonomických. Patří mezi ně Čína, Brazílie, Rusko nebo Indie a také další státy, jež jsou momentálně na vzestupu. Mezi tyto státy lze zařadit Jižní Koreu, Jihoafrickou republiku nebo právě Turecko. Tyto státy nabývají na diplomatické i ekonomické prestiži na mezinárodním poli a stále více se zapojují do dění v jejich přilehlých regionech. Prestiž USA, potažmo EU naopak s rostoucím potenciálem těchto aktérů značně oslabuje, a stávají se pro další potencionální spojence pouhou alternativní cestou. V případě tureckého reformního procesu, respektive v jeho přístupu k EU obecně, je pak tento trend velmi výrazný. (Özek, Oğuzlu 2013)

Turecko, pro které bylo členství v EU po dlouhá desetiletí téměř existenční prioritou, se nyní stává důležitým ekonomickým i diplomatickým hráčem v regionu, a jeho záměr stát se členem EU již není tak markantní. Základním aspektem zahraniční politiky Turecka je od roku 2009 teorie tzv. *Strategické hloubky*, jež předpokládá vzrůstající prestiž Turecka a vidí jej jako důležitého mezinárodního aktéra (Özek, Oğuzlu 2013: 699) (viz 1.1 *Geopolitické faktory a nastavení stranicko-politického systému*) Pokud se podíváme na zapojení Turecka do mezinárodních organizací a jeho rostoucí vliv na Balkáně, Blízkém východu, Kavkaze, Střední Asii nebo dokonce v Africe, tak zjistíme, že tento posun směrem k pozici regionální mocnosti započal již téměř před deseti lety. (Kirisci 2012; Önis, Yılmaz 2009)

Důkazem je pak především aktivní zahraniční politika turecké vlády v posledních letech. Turecko se od roku 2008 aktivně angažuje v *Organizaci islámské spolupráce*

---

⁶⁶ EU mezi léty 2004 - 2013 přijala 13 nových států a rozšířila tak počet členů na 28 zemí.

(OIC), v roce 2009 bylo zvoleno jako nestálý člen *Rady bezpečnosti OSN* (2009-2011) a ve stejném roce získalo i status pozorovatele v *Africké unii* (AU). Mezinárodní prestiž Turecku dodává i pořádání významných mezinárodních summitů jako jsou *Světové ekonomické fórum* (2006), *Africký summit* (2008), *Summit Mezinárodního měnového fondu a Světové banky* (2009) nebo *Summit OSN o nejméně rozvinutých zemích světa* (2011). (Müftüler-Baç 2011; Önis, Yılmaz 2009: 9) Lze konstatovat, že Turecko využívá prostor, který vzniká kvůli slábnoucí politické prestiži EU a USA, a také kvůli světové ekonomické krizi, během které si Turecko, na rozdíl od jeho západních partnerů, udrželo trvalý ekonomický růst. (Özek, Oğuzlu 2013: 700)

Politická i ekonomická pozice tradičních center, jako jsou EU nebo USA, tedy oslabuje a na mezinárodním poli se objevují noví ekonomicky i politicky významní aktéři. V návaznosti na tuto proměnu mezinárodního řádu lze v turecké zahraniční politice pozorovat odklon od záměru stát se členem EU, a tedy nutnosti rozsáhlého reformního procesu. Naopak je zřetelná tendence jít vlastní cestou a stát se regionální velmocí v oblasti Černého moře, Kavkazu, Blízkého východu a Střední Asie. Tato nová pozice Turecka je pak jasně viditelná vzhledem k tzv. evropské migrační krizi. (viz 2.4 *Změna přístupu EU k turecké kandidatuře v roce 2015*) Vedle těchto externích faktorů, jakými jsou proměna mezinárodního řádu a nová role Turecka v něm, ovlivňují reformní proces také faktory interní, mezi které lze zařadit proměnu turecké národní identity v 90. letech a také emancipaci dříve opomíjených skupin obyvatel, s níž je spojeno formování nové štěpné linie kemalismus vs. post-kemalismus, jenž je představován především nynější vládní stranou AKP. (Özbudum 2006: 134)

Po celé 20. století byly určujícím aspektem turecké národní identity principy kemalismus, tedy sekularismus, a nacionalismus. Dlouhotrvající dominance kemalismu jako státní identity a jednotícího prvku společnosti byla dána historickou vazbou na Mustafy Kemala Atatürka, ale také silným postavením armády, jež v minulosti potlačila jakékoliv formy opozice. Ve společnosti byl hluboce zakořeněn nerovnoměrný vztah mezi státem a společností, ve kterém měla vždy prioritu jednota státu oproti individuálním právům obyvatel. (Patton 2007: 341) Kroky armády proto byly často podporovány i většinou společnosti, jež se obávala kolapsu republiky a považovala je za nezbytnou součást modernizačního procesu. (Aydinli 2009: 582) Pozice kemalismu jako základního pilíře turecké společnosti se však začala měnit s koncem studené války v 80. a 90. letech. (Johansson-Nogués, Jonasson 2011: 116)

Celá 90. léta byla poznamenána řadou ekonomických (1994, 1999), politických (1997) a kulturních krizí, během kterých došlo v Turecku k emancipaci dříve opomíjených skupin obyvatel, jakými byli Kurdové, sunnitští muslimové nebo Alevité. Charakteristickým znakem tohoto období se pak stala tzv. politizace identit neboli politická angažovanost nových občanských hnutí a politických stran zastupujících dříve utlačované skupiny obyvatel. (Yılmaz 2009: 57) Do popředí se dostaly nové skupiny obyvatel, jejichž jednotícím prvkem již nebyla tradiční sounáležitost se státem, tedy kemalismus, ale spíše etnicita - v případě Kurdů, nebo náboženství - v případě sunnitských muslimů a Alevitů. V politickém životě dostaly, kromě tradičních politických stran, zájmových skupin a armádních elit zastávajících kemalistické hodnoty, poprvé prostor i občanská hnutí a politické strany zastupující kurdskou menšinu a strany zdůrazňující roli náboženství v politickém a soukromém životě. (Kadioglu 2005)

Tyto politické strany přicházely s novými politickými tématy a nabízely alternativní přístupy ke vztahu státu a společnosti. Diskutovanými tématy se stala lidská práva, práva menšin a postavení náboženství. Ve společnosti se pak postupně vyprofilovaly tři ideologicky rozdílné skupiny obyvatel, a to kemalisté, Kurdové a islamisté neboli zastánci výraznější role islámu ve veřejném životě.⁶⁷ Výsledkem tohoto procesu bylo oslabení tradiční role kemalismu a vzestup nových politických stran, které v 2. pol. 90. let tvořily základ vládních koalic. (Johansson-Nogués, Jonasson 2011: 118) Jejich nejednotnost a ideologická rozdílnost však vedla k politické nestabilitě a následně 28. února 1998 i k tzv. měkkému armádnímu puči.

Zásah armádních elit do vedení země v roce 1997 byl vyvrcholením politické krize způsobené vládní koalicí vedenou proislámsky orientovanou stranou, Welfare Party (WP), která svojí politickou agendou vystupovala proti tradičnímu sekulárnímu uspořádání země. (Johansson-Nogués, Jonasson 2011: 117) Armáda tímto pučem reagovala nejen na proislámsky orientovanou politiku WP, ale také na celkovou emancipaci náboženských a etnických skupin v zemi. Puč vyústil v pád vlády, zákaz činnosti WP a přijetí několika opatření posilujících schopnost státu reagovat v budoucnu na případný "náboženský reakcionismus" nebo etnický separatismus. (Patton 2007: 341) Tímto pučem došlo k zatím poslední intervenci armádních elit do vedení země a potlačení náboženské a etnické opozice ke kemalismu. V témže roce se EK v reakci na vnitropolitický vývoj v Turecku rozhodla nezahrnout Turecko do skupiny kandidátských

---

⁶⁷ Pojem islamisté využívaný v této práci není spojen se zastánci radikálního, tedy militantního islámu, ale pouze se zastánci silné pozice islámu ve veřejném životě.

zemí, což vedlo ke změně přístupu jednotlivých ideologických skupin k evropské integraci.

Hlavními protagonisty 28. února byli kemalisté, tedy tradiční zastánci prozápadní orientace turecké zahraniční politiky a evropské integrace. Následná reakce EU, která kroky armády zkritizovala a odmítla začlenit Turecko mezi kandidátské státy, je však znechutila natolik, že se jejich výhradně proevropský kurz změnil a armádní elity se poprvé v historii staly součástí protievropského bloku. Armáda argumentovala především tím, že reformy požadované ze strany EU zaručující individuální práva, a práva menšin jsou živnou půdou pro islámský fundamentalismus a separatistické tendence některých etnických skupin, což podkopává sekulární charakter režimu a jednotu státu. (Patton 2007: 341) Zásah armády sice na jedné straně prohloubil demokratický deficit a ohrozil plnění kodaňských kritérií, ale na straně druhé se stal katalyzátorem mobilizace proevropského proudu uvnitř turecké společnosti. Vlna proevropsky smýšlejícího obyvatelstva se zvedla především z řad dříve euroskeptických islamistů, kteří byli znechuceni postupem armády a její kampaní proti “náboženskému reakcionismu”. Islamisté, kteří dříve otevřeně kritizovali přístup Turecka k evropské integraci a EU označovali za křesťansko-židovský klub, nyní společně s umírněnými sekularisty tvořili základ proevropského proudu v turecké společnosti. (Patton 2007: 342)

Krise vnitropolitického systému v roce 1997 se stala určujícím faktorem pro jeho další vývoj. Jejím nejdůležitějším aspektem byla emancipace obyvatel a následný vzestup občanské společnosti. Toto nové uspořádání společnosti vedlo v roce 1999 k nové vládní koalici, která ačkoliv složena z ideově rozdílných a spíše euroskeptických stran, byla pod tlakem veřejného mínění nucena přijmout několik zásadních reforem a ústavních dodatků.⁶⁸ (Keyman a Önis 2007: 41) Eurooptimistická nálada ve společnosti, jež se stala hnací silou politických reforem, byla způsobena kroky EU, která na summitu v Helsinkách přiznala Turecku kandidátský status.

Zásadním milníkem ve vnitropolitickém vývoji se staly parlamentní volby v roce 2002, kdy se do parlamentu probojovaly pouze dvě politické strany, a to AKP a CHP. Vládnoucí stranou se stala proreformní, proevropská strana AKP, jež svými vazbami na dříve zakázanou islamistickou stranu, ale zároveň umírněným postojem k principům kemalismu, dokázala oslovit jak islamisty, tak umírněné sekularisty. Opoziční stranou se

---

⁶⁸ V roce 1999 vznikla koaliční vláda Demokratické levicové strany (DSP), Strany vlasti (ANAP) a Strany národní akce (MHP). Zatímco strany MHP a DSP představovaly nacionalistické, mírně euroskeptické levé i pravé křídlo koalice, tak ANAP, středo-pravá liberální strana, vystupovala vůči integraci spíše pozitivně. (Keyman a Önis 2007: 41)

stala CHP, jež stejně jako AKP byla nakloněna reformnímu procesu, avšak s určitými výhradami v oblasti citlivých témat, jako byla národní identita či sekularismus. Je možné říci, že AKP, CHP i většinová společnost tvořily jednotnou proevropskou koalici, která byla schopná akcelarovat reformní proces a ulehčit implementaci potřebných reforem. Politická stabilizace, progresivní reformní proces a pragmatická politika AKP vedly nakonec k otevření přístupových jednání v roce 2005. Následná léta jsou však charakteristická zpomalením reformního procesu a změnou přístupu AKP k evropské integraci.

3.2 Příčiny a postup (de)europizace

Proces přijímání a implementace reforem nutných k tureckému členství v EU započal již na počátku 90. let, ale nejvýrazněji se projevil až po roce 1999, kdy byl Turecku na summitu v Helsinkách udělen status kandidátské země. Europeizace v Turecku je charakteristická především svým nestabilním vývojem a proměnou přístupu turecké vlády k ní, potažmo k celé evropské integraci, který vede k akceleraci nebo naopak stagnaci reformního procesu. V případě Turecka je možné europeizaci rozdělit do tří fází. První tzv. *progresivní fázi* lze pozorovat mezi léty 1999 až 2004, druhou tzv. *selektivní fázi* v letech 2005 až 2010 a od roku 2011 je možné hovořit o tzv. *fázi de-europeizace*. (Yılmaz 2015: 3)

V letech 1999-2004 prošlo Turecko rozsáhlým reformním procesem, jehož cílem bylo posílit demokracii a lidská práva v souladu s Kodaňskými kritérii. (Yılmaz 2015: 4) V jeho rámci byly přijaty tzv. harmonizační balíčky, které obsahovaly ústavní změny a reformy v oblastech lidských práv, práv menšin, svobody projevu, svobody sdružování a upravovaly pravomoci armádních elit. (Aydın-Duzgit, Keyman 2007; Kubíček 2005) Progresivní fáze byla ovlivněna především přístupem EU, která se stala hlavním katalyzátorem všech politických a ekonomických reforem, a také příznivým vnitropolitickým vývojem, kde o členství Turecka v EU panoval jasný konsensus (Yılmaz 2015: 4; Önis 2009; Aydın-Duzgit, Keyman 2007; Narbone, Tocci 2007; Müftüler-Baç 2005) V letech 2001 až 2004 došlo v Turecku díky vidině členství v EU k nejvýraznějšímu pokroku v oblasti občanských práv a rozvoji demokratických institucí. (Özek, Oğuzlu 2013: 696) Tuto fázi lze rozdělit na dvě období, a to 1999-2002 a 2002-2004. První období nebylo z hlediska reforem tak výrazné, jelikož vládnoucí koalice, jež sestávala z ideově odlišných stran, nebyla v přístupu k přijímání reforem jednotná.

Důležitou roli zde proto sehrála většinová proevropsky naladěná společnost, jež vládu tlačila k nezbytným politickým krokům. (Keyman, Önis 2007: 40-41) Milníkem se stal rok 2002, kdy se vlády ujala proreformní a proevropská strana AKP, jejíž drtivé vítězství ve volbách potvrdilo proevropský kurz turecké zahraniční politiky. (Içener 2007: 419) Vidina členství v EU, podpora reforem ze strany veřejnosti, neziskových organizací, armády, a proevropský konsenzus parlamentních stran pak celý proces značně ulehčily. (Yılmaz 2015: 5; Eylemer, Tas 2007: 571-572)

Následující období mezi léty 2005-2010 lze označit za období tzv. *selektivní europeizace*. Ačkoliv vládní AKP v tomto období iniciovala několik reforem, nelze mluvit o pokroku. Naopak, oblasti reforem byly značně limitovány a pečlivě vybírány dle politických priorit AKP a reformní proces se tak výrazně zpomalil. (Yılmaz 2015: 5) V průběhu těchto pěti let sice došlo k přijetí několika zásadních reforem v oblastech práva a ochrany menšin nebo vlády práva, ale vždy šlo pouze o dílčí kroky, které nevedly ke komplexnímu řešení problému. (Noutcheva, Aydın-Duzgit 2012: 67) Příčiny změny proreformního kurzu AKP lze najít primárně v reakci na přístup EU, jejíž kroky v letech 2004-2006 měly značný vliv na reformní proces v Turecku. Tento vliv, jenž EU v kandidátských zemích uplatňuje, lze nazvat jako tzv. vliv transformační.

Transformační vliv EU se v průběhu let mění a je ovlivňován kroky, které EU vůči kandidátským zemím podniká. Pozitivní dopad na transformační vliv EU měly její kroky v letech 1999, kdy došlo k zařazení Turecka do skupiny kandidátských zemí, a 2005, kdy bylo rozhodnuto o otevření přístupových jednání. Naopak kroky, jež v Turecku vyvolávají negativní ohlasy, značně oslabují unijní kredibilitu, a tím i její transformační vliv v Turecku. K výraznému zhoršení kredibility EU došlo mezi léty 2004-2006. To bylo způsobeno např. postojem EU k řešení kyperské otázky v roce 2004, kdy navzdory negativnímu přístupu kyperských Řeků k sjednocení ostrova byla Kyperská republika přijata jako plnohodnotný člen EU a naopak turecké členství bylo podmíněno budoucím vyřešením sporu a normalizací vztahů s Kyperskou republikou. Ve stejném roce došlo ze strany EU také k vydání *Vyjednávacího rámce*, který vedle Kodaňských kritérií definoval další tři specifická politická kritéria určená pouze pro Tureckou kandidaturu a formuloval princip tzv. jednání s otevřeným koncem. Dalším velice nepopulárním krokem EU v roce 2004 bylo vyslovení návrhu tzv. Privilegovaného partnerství německou kancléřkou Angelou Merkelovou, který Turecku nabízel alternativní formu vzájemných vztahů namísto plnohodnotného členství. Tyto kroky EU, společně s její kritikou reformního procesu a pozastavením jednání o 8 zásadních

přístupových kapitolách v roce 2006 vedly ke ztrátě důvěryhodnosti EU a jejího transformačního vlivu v Turecku. (Yılmaz 2015: 5-6; Patton 2007: 344-347) (viz 2. Přístup EU k turecké kandidatuře)

Na vnitropolitické scéně se tento přístup projevil znechucením politických elit a většiny veřejnosti z reformního procesu a následnou stagnací v implementaci reforem. (Özek, Oğuzlu 2013: 703) Navíc se společnost, vzhledem k této situaci, začala štěpit. Vzrůstající nespokojenost vedla k opětovnému zformování protievropského bloku, jehož součástí se stala opoziční strana CHP, armádní elity a zastánci tradičních kemalistických hodnot, kteří nesouhlasili s přístupem EU k turecké kandidatuře a požadavky, jež se dotýkaly citlivých témat, jako byla kyperská otázka nebo postavení menšin v turecké společnosti, především pak Kurdů. (Yılmaz 2015: 6) Vzestup protievropských tendencí ve společnosti vedl až k vytvoření nové štěpné linie, kde na jedné straně stáli zastánci kemalismu, tedy principu národní jednoty a sekularismu, a na straně druhé podporovatelé strany AKP. (Ugur, Yankaya 2008: 595) Vnitropolitický dopad unijní ztráty důvěryhodnosti se projevil i na preferencích AKP, která se musela vyrovnat s vzrůstající protievropskou náladou ve společnosti. Se sílící opozicí a slábnoucí důvěryhodností EU ztrácela AKP oproti prvním rokům své vlády důležitý zdroj legitimacy. V letech 2002-2004, kdy iniciovala řadu reforem týkajících se citlivých témat jako byla role náboženství ve společnosti, ochrana menšin nebo civilní správa ozbrojených sil, byly její kroky v rámci reformního procesu chápány jako nezbytná součást přístupových jednání a nebylo tak nutné zpochybňovat jejich legitimitu. (Aydın-Duzgit, Keyman 2007: 75)

Negativní přístup EU, ztráta legitimacy a zvyšující se tlak na demokratické reformy ze strany veřejnosti, stejně tak jako ze strany EU, vedly AKP k více euroskeptickému postoji vůči EU a její orientaci na domácí politiku spíše než na evropskou integraci. Ve snaze upevnit si svoji pozici a legitimitu se AKP rozhodla uspořádat v roce 2007 předčasné parlamentní volby, které se měly stát i referendem o dalším směřování země. Ačkoliv se do parlamentu vedle AKP a CHP dostala i třetí strana, a to krajně pravicová, ultranacionální strana MHP, jasné vítězství AKP potvrdilo legitimitu jejích politických kroků a její dominantní pozici na turecké politické scéně. (Yılmaz 2015: 8) Vítězství AKP bylo způsobeno především roztržičností opozice a její neschopností mobilizovat své voliče. Svoji roli hrála i obava některých voličů z návratu ke kemalistické, elitami řízené společnosti. (Önis 2009: 25; Patton 2007: 349-355)

V roce 2010 se AKP zaměřila na ústavní změny v oblasti lidských práv a práv menšin, především však na reformu justičního systému a civilní správy ozbrojených sil.

Zejména reforma justice a oslabení autonomie armády byly citlivými tématy, jež polarizovaly společnost, jelikož obě instituce byly považovány za poslední odkaz starého kemalistického režimu. AKP si byla vědoma své pozice jediné proreformní síly v zemi a rozhodla se zvýšit svoji legitimitu skrze celonárodní referendum o změně ústavy. (Alessandri 2010: 23-26) V tomto referendu získala podporu 58 % voličů a opět si upevnila svoji pozici lídra, který se nyní navíc opíral o podporu většiny ve společnosti. (Yılmaz 2015: 8)

V následujícím období 2011-2014 pokračovala AKP v selektivním reformním procesu, v rámci kterého se opět zaměřila na reformy soudní moci a posílení veřejné správy armádních složek. Vedle těchto reforem přijala také několik opatření spojených se svobodou projevu a bojem proti korupci. (European Commission 2012; 2013) Po dobu přijímání reforem vystupovala AKP jako sólový aktér a domácí reformní proces monopolizovala k dosažení svých vlastních politických cílů. (Yılmaz 2015: 9) Hlavním cílem AKP bylo oslabit moc opozice a roli armády natolik, aby ztratily legitimitu k účasti na vedení země. (Cizre 2011: 93–95) Reformy, jež byly navíc dosaženy bez jakékoliv konzultace s dalšími politickými nebo civilními skupinami, byly proto ze strany EU kritizovány pro nedostatečný dialog a kompromis mezi zainteresovanými stranami. (Çinar 2011: 110; European Commission 2012, 2013)

AKP kritiku EU odmítla a ve volbách 2011 sebe sama označila za jedinou demokratizační a proreformní sílu v zemi. Změna v rétorice AKP, kdy strana již nevystupovala jako proevropská, ale zejména jako strana proreformní, jí přinesla vítězství v parlamentních volbách, což legitimizovalo nejen její vládu, ale také garantovalo veřejný souhlas s jejími budoucími reformními kroky. (Çinar 2011, 118) Nejen strana, ale hlavně její čelní představitelé tímto vítězstvím získali na sebevědomí a odhodlanosti v prosazování reforem v zájmu vlastních politických cílů. Mezi nejvíce kontroverzní zákony, jež zároveň potlačovaly individuální práva ve společnosti, lze zařadit zákony redukující využití sekce při porodu, limitující prodej alkoholických nápojů nebo zákony omezující svobodu médií. (Yılmaz 2015: 10; Ozbilgin 2013; Freedom House 2013).

V letech 2011-2014 je tedy v Turecku možné pozorovat paradoxní vývoj reformního procesu, kdy vedle europeizace dochází zároveň i k procesu de-europeizace, tedy odklonu turecké vlády od snahy přiblížení se k základním principům EU. (Yılmaz 2015: 9) Tento proces je výrazný od roku 2013, kdy AKP po sérii protivládních demonstrací začala potlačovat jakoukoliv formu opozice a kritiky vedení státu. Největším problémem je absence nezávislých informačních zdrojů, vysoký počet uvězněných nebo

stíhaných novinářů a také cenzura internetu a blokování sociálních sítí. Kritizovány jsou také kroky vlády, jež zakazují akademickým pracovníkům vyjadřovat se k politickým tématům, což mnohé odborníky nutí publikovat v zahraničí. (Yılmaz 2015: 10; Freedom House 2014) Postup AKP je kritizován jak domácí opozicí, tak i orgány EU. Tehdejší předseda stany AKP R. T. Erdoğan se však nechal slyšet, že v této věci zásadně odmítá a neuznává jakoukoliv kritiku ze strany EU, což jen podtrhuje míru odcizení Turecka od EU patrnou v posledních letech. (Oğuzlu 2012: 236)

Přístup Turecka k jeho kandidatuře na členství v EU nejlépe reflektují dvě proměnné, a to rychlost reformního procesu a míra europeizace. Mezi externí faktory, jež ovlivňují rychlost reformního procesu lze zařadit přístup EU, jež detailně popisuje druhá kapitola, a proměnu mezinárodního řádu, který je charakteristický slábnoucí pozicí tradičních politických a ekonomických center a naopak vzestupem nových, diplomaticky významných mezinárodních hráčů, mezi které je možné zařadit i Turecko. Za hlavní interní faktor je možné označit proměnu turecké národní identity v 90. letech, jež vedla k emancipaci dříve opomíjených skupin obyvatel, oslabení kemalismu a později i k vzestupu strany AKP.

Europeizaci je v případě Turecka možné rozdělit do tří fází. První tzv. *progresivní fázi* lze pozorovat mezi léty 1999-2004, druhou tzv. *selektivní fázi* v letech 2005-2010 a zatím poslední tzv. *fázi de-europeizace* je možné pozorovat od roku 2011. Nejvýraznějšího pokroku bylo dosaženo během prvního období, tedy v letech 1999-2004, kdy byl reformní proces značně ulehčen podporou reforem ze strany veřejnosti, neziskových organizací, armády a také proevropským konsenzem parlamentních stran. V období 2005-2010 došlo v Turecku naopak ke zpomalení evropské integrace. Toto zpomalení bylo zapříčiněno především kroky EU, která svým nejednotným přístupem a kritikou demokratizačního procesu ztratila v očích turecké společnosti velkou část své důvěryhodnosti. AKP byla nucena přistoupit k více euroskeptickému postoji vůči EU a přeorientovat se z evropské integrace na domácí politiku. Katalyzátorem reforem se stala AKP, která opatrně vybírala oblasti, ve kterých bylo možné provádět reformy v zájmu EU, ale především v zájmu politických cílů AKP.

Od roku 2011 pokračuje AKP v selektivním přijímání reforem, ve kterých se zaměřila na reformu soudnictví a oslabení role armády. Toto období je paradoxní tím, že vedle europeizace dochází v Turecku zároveň i k procesu de-europeizace, tedy odklonu turecké vlády od snahy přiblížení se k zásadním principům EU. Tento proces je

výrazný od roku 2013, kdy AKP po sérii protivládních demonstrací začala potlačovat veškeré formy opozice. Hlavními znaky de-europeizace jsou absence nezávislých informačních zdrojů, vysoký počet stíhaných novinářů, autocenzura medií a některých akademiků, cenzura internetu a blokování sociálních sítí.

Závěr

Tématem bakalářské práce byla analýza vztahu Turecka a EU, jenž je ovlivněn mnoha specifickými faktory. Vztahy Turecka a EU sahají až do 50. let minulého století, kdy se Turecko stalo jednou z prvních zemí, která se rozhodla spolupracovat s rozvíjejícím se EHS a v roce 1959 podalo oficiální žádost o asociované členství. Ačkoliv se Turecko stále nestalo členem EU, s Evropou je institucionálně spojeno již od roku 1947, kdy mu bylo společně s dalšími evropskými státy umožněno podílet se na poválečných rekonstrukčních projektech, jež mu později otevřely cestu ke členství v organizacích jako NATO nebo Rada Evropy. Sbližování Turecka a Evropských společenství pak probíhalo až do poloviny 90. let, kdy se začal měnit přístup obou partnerů k jejich vzájemné spolupráci. Ačkoliv došlo v roce 2005 k otevření přístupových jednání, ve vztazích Turecka a EU je možné od roku 2004 pozorovat napětí, vzájemnou nedůvěru a celkový odklon turecké vlády od jejího dříve prioritního cíle členství v EU.

Primárním cílem této jednopřípadové studie byla analýza vztahů Turecka a Evropské unie, a následně také faktorů, které v období po roce 2005 vedly ke změně přístupu turecké vlády k členství v EU. Sekundárním cílem byl systematický popis vývoje vztahů těchto partnerů v období od konce 2. sv. války do současnosti s důrazem kladeným na specifické faktory, zásadní milníky a jejich vnitropolitickou reflexi. K tomuto účelu bylo nutné zodpovědět několik výzkumných otázek, a to: *Jaké jsou specifické faktory ovlivňující kandidaturu Turecké republiky na členství v EU? Jaký je přístup EU ke kandidatuře Turecka na členství v EU? Jaký je přístup Turecka k jeho kandidatuře na členství v EU? Jaké jsou důvody zpomalení implementace reformů nutných k přijetí Turecka za plnohodnotného člena EU?* Zmíněna byla rovněž parciální reflexe posunů pozic v souvislosti s vývojem aktuální imigrační krize. Výsledkem práce pak bylo potvrzení či vyvrácení hypotézy, která tvrdí, že přístup Turecka k členství v EU je negativně ovlivňován nejednotným a proměnlivým přístupem EU k jeho kandidatuře.

Za specifické faktory ovlivňující kandidaturu Turecké republiky na členství v EU, jimž se věnovala první část práce, je možné označit geopoliticky strategickou polohu, vnitropolitické uspořádání s autonomním postavením armády, vztahy s okolními zeměmi, především s Kyprem, hospodářský růst státu a jeho potenciál v energetickém sektoru a v neposlední řadě také sociodemografickou a náboženskou charakteristiku obyvatelstva. V současné době osciluje geopolitická role Turecka z pohledu EU mezi třemi modely možné spolupráce, a to zejména vzhledem k nestabilnímu vývoji na

Blízkém východě, vysoké poptávce EU po dodávkách energie a úzkým transatlantickým vztahům EU a USA.

V prvním modelu je Turecko viděno jako strategicky významný partner nejen EU, ale i USA, který je díky své poloze schopný rozšířit politický vliv NATO, popřípadě SZBP do oblastí okolo Černého moře, Kavkazu a úžin Bosporu a Dardanel. Na druhé straně je však jeho poloha v mnoha ohledech i geopolitickým rizikem, protože přibližuje hranice EU a NATO k nestabilním regionům Iráku a Sýrie. V druhém modelu představuje Turecko jakýsi multidimenzionální most mezi Západem a Východem, na který se dá nahlížet jak z perspektivy ekonomické, tak i diplomatické a kulturní. Strategické cíle evropské energetické politiky a současný hospodářský růst v Turecku jsou pak nejvýraznějšími argumenty ve prospěch tureckého členství. Z diplomatického a kulturního hlediska Turecko představuje jedinečný model sekulárního a demokratického státu v arabském světě, který může hrát roli zprostředkovatele zájmů Západu na Blízkém východě a Střední Asii. Poslední model vidí Turecko jako aspirující regionální velmoc, která je díky své poloze a historicko-kulturní vazbě na okolní regiony schopná plnit roli centrálního státu neboli regionální velmoci a zároveň vytvořit nárazníkovou zónu mezi EU a Blízkým východem.

Dalším faktorem ovlivňujícím tureckou kandidaturu na členství v EU, je specifický vnitropolitický systém charakteristický silným postavením armády, který ztělesňuje článek 35 tureckého vojenského zákoníku. Armádním složkám je umožněno zasáhnout do řízení státu v případě, že je ohrožen jeho základní hodnotový systém. V minulosti tak došlo k několika vojenským převratům, rozpuštění politických stran a věznění některých politiků, což bylo na půdě EU ostře kritizováno jako způsob odporující praktikám demokratického státu. Faktem však zůstává, že právě armáda v minulosti udržovala v Turecku specifický model sekulární společnosti, čímž zabraňovala vzestupu islámského fundamentalismu.

Dnes je armáda a hodnotový systém založený na principech kemalismu systematicky oslabován z důvodu reformního procesu nutného k přijetí země do EU, ale také z důvodu politických ambicí strany AKP, jež tureckému stranickému systému dominuje od roku 2002. Za svůj úspěch vděčí AKP zejména svému někdejšímu předsedovi Recipu Tayipu Erdoğanovi, který svojí siláckou rétorikou a odvoláváním se na národní cítění dokázal oslovit většinu společnosti, jejíž podporu pak využil k dosažení svých politických ambicí. Politika R. T. Erdoğana je dnes některými autory označována jako budování tzv. pseudo-osmanského projektu Nového Turecka, jehož název je

odvozen od rétoriky využívající principy politické teorie *strategické hloubky*, jež se odvolává na geopolitický význam a kulturně-historický odkaz Osmanské říše.

Druhá kapitola se věnovala přístupu EU k turecké kandidatuře v období od konce 2. světové války po současnost. Důraz byl kladen na období 90. let, období předcházející otevření přístupových jednání a následně také na změnu přístupu EU k turecké kandidatuře v roce 2015. Tato část práce hledala odpověď na otázku *Jaký je přístup EU ke kandidatuře Turecka na členství v EU?* EU je v přístupu k turecké kandidatuře nejednotná, nerozhodná a v přístupových jednáních ztrácí svoji dříve dosti silnou pozici. Po náročném východním rozšíření se EU potýká s politickými i ekonomickými problémy a evropská veřejnost není nakloněna dalšímu rozšiřování, zejména pak o stát s populací blížící se 80 milionům obyvatel, kde 98 % z nich jsou muslimové. Výsledkem je váhavý přístup EU, která se pod vnitřním i zahraničním tlakem snaží získat v jednáních manévrovací prostor. EU např. definovala specifická kritéria, jež se vztahují pouze na kandidaturu Turecka a předpokládají normalizaci vztahů s Kyperskou republikou. Nutno podotknout, že právě kyperský problém je hlavním problémem v přístupových jednáních.

Dalším krokem, jenž EU podnikla ve snaze získat určitý prostor v jednáních s Tureckem, bylo formulování tzv. jednání s otevřeným koncem, a s ním souvisejícím možným alternativním cílem turecké kandidatury. Princip jednání s otevřeným koncem znamená, že i v případě, kdy Turecko splní všechna zadaná kritéria, se nemusí stát plnohodnotným členem EU. Někteří evropští lídři se proto rozhodli formulovat alternativní cestu vzájemné spolupráce, tzv. Privilegované partnerství, jenž předpokládá prohloubení ekonomické vazby Turecka a EU bez větší politické provázanosti. Tyto netradiční kroky, které turecká veřejnost považuje za diskriminující, však vedou k oslabení pozice EU a ztrátě její důvěryhodnosti v očích nejen turecké veřejnosti, ale i turecké vlády. Výsledkem těchto kroků je pak stagnace přístupových jednání.

Poslední část práce se zaměřila na reflexi výstupů první a druhé kapitoly na turecké vnitropolitické scéně a hledala odpověď na dvě výzkumné otázky, a to: *Jaký je přístup Turecka k jeho kandidatuře na členství v EU?* a *Co je příčinou zpomalení tureckého reformního procesu nutného k přijetí Turecka za plnohodnotného člena EU?* Hlavním cílem této kapitoly, respektive celé práce, pak bylo analyzovat faktory, které vedly k výraznému zpomalení v přijímání a implementaci reforem nutných k tureckému členství v EU po roce 2005. Kapitola se ve snaze zodpovědět dané otázky zaměřila na turecký reformní proces a europeizaci, jejichž rychlost a kvalita nejlépe reflektují přístup turecké vlády k evropské integraci. Nyní lze konstatovat, že reformní proces v Turecku

je ovlivňován mnoha faktory. Nejdůležitějším externím faktorem je však přístup EU k turecké kandidatuře, který ovlivňuje europeizaci Turecka zásadním způsobem.

Zatímco do roku 2004 lze v Turecku pozorovat silný pozitivní tzv. transformační vliv EU, následující roky je trend zcela opačný. Hlavními důvody této proměny jsou kroky EU mezi léty 2004-2006, které byly v Turecku přijímány negativně a vedly k snížení zájmu turecké společnosti o evropskou integraci, ztrátě důvěryhodnosti EU v očích turecké vlády a celkové stagnaci reformního procesu. Za další faktor lze označit proměnu mezinárodního uspořádání, jež je charakteristické slábnoucími rolemi tradičních politických a ekonomických center a naopak vzestupem nových diplomaticky i ekonomicky výrazných hráčů, mezi něž je dnes možné zařadit i Turecko. Důsledkem tohoto vývoje je odklon Turecka od jeho primárního, a dříve existenčního, cíle stát se součástí evropského společenství. Hlavním interním faktorem, jenž ovlivňuje europeizaci v Turecku, je pak politika AKP, která má v důsledku proměny turecké národní identity v 90. letech silné postavení na vnitropolitické scéně a podporu značné části obyvatelstva.

Přístup turecké vlády reflektuje vývoj europeizace v Turecku mezi léty 1999-2014, který lze rozdělit do tří fází, tzv. *progresivní fáze* (1999-2004), tzv. *selektivní fáze* (2005-2010) a tzv. *fáze deeuropeizace* (od roku 2011). Nejvýraznějšího pokroku bylo dosaženo během prvního období, tedy let 1999-2004, kdy reformní proces značně ulehčila podpora reforem ze strany veřejnosti, neziskových organizací, armády a také proevropský konsenzus parlamentních stran. Hlavním katalyzátorem reforem se stala většinová proevropsky naladěná společnost, jež vládu tlačila k nezbytným politickým krokům. Milníkem se stal rok 2002, kdy se vláda ujala proreformní a proevropská strana AKP, jejíž drtivé vítězství se stalo důkazem tureckého proevropského kurzu.

V období 2005-2010 došlo v Turecku ke zpomalení evropské integrace a s ní spojené implementace nezbytných politických reforem. Toto zpomalení bylo zapříčiněno především kroky EU, která svým nejednotným přístupem k turecké kandidatuře a kritikou demokratizačního procesu ztratila v očích turecké společnosti velkou část své důvěryhodnosti. To se promítlo i na vnitropolitické scéně, kde oslabila pozice vládnoucí AKP jako proevropské a proreformní strany. AKP tak byla nucena přistoupit k více euroskeptickému postoji vůči EU a přeorientovat se z evropské integrace spíše na domácí politiku. Katalyzátorem reforem se stala AKP, jež opatrně vybírala oblasti, ve kterých bylo možné provádět reformy jak v zájmu EU, tak v zájmu politických cílů AKP.

Zaměřila se přitom na reformy v oblasti individuálních lidských práv, reformy justice a oslabení autonomní pozice armády v politickém systému, čímž získala podporu

mezi voliči obávajícími se návratu elitářské, kemalistické společnosti. Legitimitu těchto kroků již neodůvodňovala reformním procesem a neopírala se u nich o proevropský sentiment ve společnosti, ale spíše o většinovou společnost, která jí vyslovila podporu v parlamentních volbách 2007 a referendu 2010. AKP v tomto období prošla bouřlivým vývojem, na jehož začátku se sice potýkala s existenční krizí, ale z něhož nakonec vyšla jako dominantní aktér vnitropolitické scény. Zatímco v období 1999-2004 byla turecká vláda nucena přijímat politické reformy v zájmu evropské integrace, v období 2005-2010 už selektovala reformy tak, aby byly v zájmu AKP a nebyly v rozporu se zájmy EU.

V následujícím období 2011-2014 pokračovala AKP v selektivním přijímání reforem, ve kterém se zaměřila na reformu soudnictví a oslabení pozice armády. Během tohoto procesu AKP vystupovala jako sólový aktér, jenž sám sebe označoval za jedinou reformační sílu v zemi, což mu přineslo důležité politické body ve volbách v roce 2011. K reformám však docházelo bez jakéhokoliv konsenzu nejen mezi vládou a ostatními parlamentními stranami, ale také bez dialogu s dalšími zainteresovanými aktéry. Tento postup, jenž odporuje demokratickým praktikám, byl proto tvrdě kritizován ze strany EU.

V období 2011-2014 je tedy v Turecku možné pozorovat paradoxní vývoj reformního procesu, kdy vedle europeizace dochází zároveň i k procesu deeupeizace, tedy odklonu turecké vlády od snahy o přiblížení k zásadním principům EU. Tento proces je výrazný především od roku 2013, kdy AKP po sérii protivládních demonstrací začala potlačovat veškeré formy opozice a kritiky směřování státu. Hlavními problémy, které jsou ze strany EU kritizovány, jsou absence nezávislých informačních zdrojů, vysoký počet stíhaných novinářů, cenzura medií, některých akademiků, internetu a blokování sociálních sítí. Navzdory sílící kritice zevnitř i ze zahraničí zůstává politická moc AKP i nadále velice silná především díky podpoře většiny společnosti a reformám systematicky oslabujícím legitimitu opozice a roli armády.

Na závěr je možné konstatovat, že na základě analýzy použité literatury bylo možné zodpovědět všechny výzkumné otázky a potvrdit stanovenou hypotézu, tedy, že postoj Turecka k členství v EU je negativně ovlivňován nejednotným a nekoherentním přístupem EU k jeho kandidatuře.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá analýzou vztahů Turecka a Evropské unie. Jejím primárním cílem je analýza vztahu Turecka a Evropské Unie, a následně také faktorů, které v období po roce 2005 vedly ke změně přístupu turecké vlády ke členství v EU. Sekundárním cílem je systematický popis vývoje vztahů těchto partnerů v období od konce 2. sv. války do současnosti s důrazem kladeným na specifické faktory, zásadní milníky a jejich vnitropolitickou reflexi.

Práce je členěna do tří hlavních kapitol. První kapitola je věnována specifickým Turecka, jež jej odlišují od jiných evropských zemí a ovlivňují jeho kandidaturu na členství v EU, konkrétně se jedná o geopolitickou charakteristiku, nastavení vnitropolitického systému nebo ekonomickou a demografickou charakteristiku. Druhá kapitola práce se zabývá přístupem EU k turecké kandidatuře s přihlédnutím k jejím specifickým faktorům popsaným v prvním kapitole. V této části práce je nejprve popsán vývoj a nejdůležitější milníky vzájemných vztahů obou partnerů, a poté přiblížen přístup EU k turecké kandidatuře. Dále jsou v této části práce popsány specifické aspekty přístupových jednání, mezi něž patří princip tzv. jednání s otevřeným koncem, speciální politická kritéria pro Turecko, absorpční kapacita EU a také tzv. Privilegovaného partnerství. Poslední kapitola navazuje na výstupy předchozích dvou kapitol a analyzuje přístup Turecka k jeho kandidatuře na členství v EU. Tato kapitola se zaměřuje na turecký reformní proces a europeizaci, jejichž rychlost a kvalita nejlépe reflektují přístup turecké vlády k evropské integraci. Kapitola nejprve popisuje externí a interní faktory ovlivňující vývoj tohoto procesu a poté se věnuje jeho analýze. Cílem kapitoly je analyzovat faktory, které vedly k výraznému zpomalení v přijímání a implementaci reformů nutných k tureckému členství v EU po roce 2005.

Klíčová slova: Turecko, Evropská Unie, jednání s otevřeným koncem, Privilegované partnerství, kemalismu, sekularismus, neo-otomanismus, strategická hloubka, AKP

Abstract

Bachelor's thesis deals with the analysis of relations between Turkey and the European Union. Its primary objective is to analyze the relationship of Turkey and the European Union, and consequently the factors that in the period after 2005 led to change in the approach of the Turkish government towards EU membership. The secondary

objective is the development of systematic description of the relationship of these partners during the period from the end of the World War 2 to the present with emphasis on the specific factors, critical milestones and their internal political reflection.

The work is divided into three main chapters. The first chapter is devoted to Turkey's specifics, which distinguish it from other European countries and affect its candidacy for EU membership, namely geopolitical characteristics, internal political setting or economic and demographic characteristics. The second chapter deals with the EU's approach to Turkey's candidacy, taking into account the specific factors described in the first chapter. This part described the development and the most important milestones in relations between these two partners, and then introduces EU approach to Turkey's candidacy. Furthermore, it describes the specific aspects of the accession negotiations, which include the principle of open-ended negotiations, the special political criteria for Turkey, the absorption capacity of the EU and so called "Privileged Partnership". The last chapter builds on the outputs of the previous two chapters and analyzes Turkey's approach to its candidacy for EU membership. This chapter focuses on the reform process in Turkey and Europeanisation, whose speed and quality best reflect the attitude of the Turkish government towards European integration. First it describes the external and internal factors affecting the development of this process, and then analyze this process. The goal of this chapter is to analyze the factors that after 2005 led to significant slowdown in adoption and implementation of the reforms Turkey needed to become member of the EU.

Keywords: Turkey, European Union, open-ended negotiations, Privileged Partnership
Kemalism, secularism, neo-otomanism, strategic depth, AKP

Literatura

“A very special relationship: Why Turkey’s EU accession process will continue.” 2010. *European Stability Initiative*, (online). Dostupné z: <<http://dld.omeka.net/items/show/3813>> (15. 4. 2016)

„Adult literacy rate, population 15+ years, both sexes (%)“ *The World Bank*, (online). Dostupné z: <<http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS/countries/EU?display=graph>> (5. 2. 2016)

Akarcesme, Sevgi. 2016. “Recep Tayyip Erdoğan’s Despotic Zeal” *The New York Times*, 8. 3. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2016/03/09/opinion/recep-tayyip-erdogans-despotic-zeal.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FErdogan%2C%20Recep%20Tayyip>> (15. 4. 2016)

Akçapar, Burak. 2007. *Turkey's New European Era: Foreign Policy on the Road to EU Membership*. Washington DC: Rowman & Littlefield

“Akční plán EU: Turecko dostane za uprchlíky peníze a usnadněná víza.” 2015. *Lidovky.cz*, 16. 10. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/akcni-plan-eu-turecko-dostane-za-uprchliky-penize-a-usnadnena-viza-10k-/zpravy-svet.aspx?c=A151016_104120_ln_zahranici_msl> (15. 4. 2016)

Aktar, Cengiz. 2012. “The Positive Agenda and Beyond: A New Beginning for the EU-Turkey Relations?” *Insight Turkey* 14 (3), 35-43. Dostupné z: <http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight_turkey_vol_14_no_3_2012_aktar.pdf> (10. 3. 2016)

Akyol, Mustafa. 2014. “What exactly is the 'New Turkey?’” *al-monitor.com*, 26. 8. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/08/turkey-erdogan-new-turkey-religious-conservatives.html>> (9. 3. 2016)

Alessandri, Emiliano. 2010. "Democratization and Europeanization in Turkey After the September 12 Referendum." *Insight Turkey* 12 (4), 23-30. Dostupné z: <http://www.brookings.edu/~media/research/files/articles/2010/10/turkey-alessandri/10_turkey_alessandri.pdf> (15. 4. 2016)

„Analýza agro-potravinářského sektoru Turecké republiky“ *Velvyslanectví České republiky v Ankaře*, 10. 2. 2014 (online). Dostupné z: <http://www.mzv.cz/ankara/cz/obchod_a_ekonomika/analyza_agro_potravinarskeho_sektoru.html> (4. 12. 2015)

Arvanitopoulos, Constantine, Nicolaos, Tzifakis. 2009. "Enlargement Governance and the Union's Integration Capacity." Pp. 9-20 in Arvanitopoulos, Constantine (ed.). *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*. Athens: Springer.

Aydın-Duzgit, Senem, Fuat, Keyman. 2007. "Europeanization, Democratization and Human Rights in Turkey." Pp. 69-83 in Esra LaGro, Knud E. Jorgensen (eds.). *Turkey and the European Union Prospects for a Difficult Encounter*. London: Palgrave Macmillan.

Aydinli, Ersel. 2009. "A paradigmatic Shift for the Turkish Generals and an End to the Coup Era in Turkey." *Middle East Journal* 63 (4), 581-596. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (13. 4. 2016)

Beneš, Vít. 2006. "Evropská Unie a Turecko: krize důvěry?" *Mezinárodní Politika* 30 (11), 10-12. (online) Dostupné z: <<https://mv.iir.cz/public/benes/2006%20Beneš%20-%20Evropská%20unie%20a%20Turecko-%20krize%20důvěry.pdf>> (16. 4. 2016)

Capezza, David. 2009. "Turkey's Military Is a Catalyst for Reform." *Middle East Quarterly* 16 (3), 13-23. Dostupné z: <<http://www.meforum.org/2160/turkey-military-catalyst-for-reform>> (15. 4. 2016)

Cizre, Ümit. 2011. "Turkey at the Crossroads: From 'Change with Politics as Usual' to Politics with Change as Usual." *Insight Turkey* 13 (4), 83-105. Dostupné z: <<https://www.ciaonet.org/attachments/19353/uploads>> (16. 4. 2016)

Çınar, Menderes. 2011. "The Electoral Success of the AKP: Cause for Hope and Despair." *Insight Turkey* 13 (4), 107-127. Dostupné z: <http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight_turkey_vol_13_no_4_2011_cinar.pdf> (15. 4. 2016)

„Constitution of the Republic of Turkey“ 2015. *Great National Assembly of Turkey*, (online; Pdf). Dostupné z: <https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf> (13. 1. 2016)

Cohen, Saul B. 2004. "The Geopolitics of Turkey's Accession to the European Union." *Eurasian Geography and Economics* 45 (8), 575-582. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (13. 4. 2016)

"Cyprus (Historical Overview)" 2011. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs*, (online). Dostupné z: <http://www.mfa.gov.tr/cyprus-_historical-overview_.en.mfa> (16. 1. 2016)

Davutoğlu, Ahmet. 2008. "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007." *Insight Turkey* 10 (1), 77-96. Dostupné z: <<http://arsiv.setav.org/ups/dosya/9595.pdf>> (15. 3. 2016)

Částek, Michal. 2006. „Současný stav ekonomiky Turecké republiky“ *Parlamentní institut*, Prosinec 2006 (online, Pdf). Dostupné z: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKewjkob262szKAhVEz3IKHRw9CDMQFggjMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D20621&usg=AFQjCNFSbWS_NSjBuCo uV3WFKci12S_XJw&sig2=ILRDOTHHHNSH_MjMP8cDQw> (27. 1. 2016)

Dahlman, Carl. 2004. "Turkey's Accession to the European Union: The Geopolitics of enlargement." *Eurasian Geography and Economics*. 45 (8), 553-574. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (15. 4. 2016)

“Democracy’s Disintegration in Turkey” *The New York Times*, 7. 3. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2016/03/08/opinion/democracys-disintegration-in-turkey.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FErdogan%2C%20Recep%20Tayyip>> (14. 4. 2016)

Dinç, Cuneyt. 2012. "Societal cleavages and the formation of the turkish party system since 1950." *Central European University Political Science Journal* 7 (4), 454-495. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (16. 4. 2016)

Domanič, Seda. 2006. „Vstup Turecka do Evropské unie: Výhodný pro obě strany? Možný pro obě strany?“ Pp 73-86 in David Král (ed.) *Bulharsko, Rumunsko... A kdo dále? Perspektivy dalšího rozšíření Evropské unie ze strany nových členských zemí a čekatelů*. Praha: Europeum. Dostupné z: <http://old.europeum.org/doc/publications/East_CZ.pdf> (9. 2. 2016)

„Elections to the Turkish Grand National Assembly – Results Lookup“ 2015. *Election Resources on the Internet*, (online). Dostupné z: <<http://www.electionresources.org/tr/assembly.php?election=2015&constituency=>>> (15. 4. 2016)

„Elections to the Turkish Grand National Assembly – Results Lookup“ 2002. *Election Resources on the Internet*, (online). Dostupné z: <<http://electionresources.org/tr/assembly.php?election=2002>> (3. 2. 2016)

Emerson, Michael, Senem Aydin, Julia De Clerck-Sachsse, Gergana Noutcheva. 2006. *Just what is this ‘absorption capacity’ of the European Union*. Brussels: Center for European Policy Studies.

Emerson, Michael, Senem, Aydim. 2005. Pp. 1 in Michael Emerson, Senem Aydim (eds.). *Turkey in Europe Monitor*. Brusel: Center for European Policy Studies. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/6772/1/1228_15.pdf> (1. 3. 2016)

Erdemli, Özgül. 2003. "Chronology: Turkey's Relations with the EU" *Turkish Studies* 4 (1), 4-8. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (12. 3. 2016)

"Erdoğan's declaration of 'system change' outrages Turkey's opposition" 2015. *HurriyetDailyNews.com*, 16. 8. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.hurriyetdailynews.com/erdogans-declaration-of-system-change-outrages-turkeys-opposition-.aspx?pageID=238&nID=87036&NewsCatID=338>> (15. 4. 2016)

"Erdoğan's New sultanate." *The Economist*, 6. 2. 2016 (online). Dostupné z: <http://www.economist.com/sites/default/files/20160206_turkey.pdf> (16. 4. 2016)

Erdogdu, Erkan. 2002. "Turkey and European Union: Undivided but not United." *Middle East Review of International Affairs* 6 (2), 40-51. Dostupné z: <<http://www.gloria-center.org/meria/2002/06/erdogdu.pdf>> (21. 3. 2016)

"EU and Turkey: History" 2016. *Delegation of the European Union to Turkey*, (online). Dostupné z: <<http://avrupa.info.tr/en/eu-and-turkey/history.html>> (15. 4. 2016)

European Commission. 2015. "Turkey 2015 Report." *European Commission*, 10. 11. 2015 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_turkey.pdf> (15. 4. 2016)

European Commission. 2014. "Turkey Progress Report." *European Commission*, October 2014 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/tr_rapport_2013_en.pdf> (12. 4. 2016)

European Commission. 2013. "Turkey 2013 Progress Report." *European Commission*, 16. 10. 2013 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/tr_rapport_2013_en.pdf> (16. 4. 2016)

European Commission. 2012. "Turkey 2012 Progress Report." *European Commission*, 10. 10. 2011 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf> (20. 3. 2016)

European Commission. 2011. "Turkey 2011 Progress Report." *European Commission*, 12. 10. 2012 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf> (14. 4. 2016)

European Commission. 2011. "Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012." *European Commission*, 12. 10. 2011 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/strategy_paper_2011_en.pdf> (14. 4. 2016)

European Commission. 2009. "Turkey 2009 progress report" *Commission of the European Communities*, 14. 10. 2009 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf> (15. 3. 2016)

European Commission. 2005. "Negotiating Framework" *European Commission*, 3. 10. 2005 (online; Pdf). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf> (16. 2. 2016)

European Commission. 2004. "Regular report on Turkey's progress towards accession." *European Commission*, 6. 10. 2004 (online). Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf> (16. 3. 2016)

European Parliament. 2004. "European Parliament resolution on the 2004 regular report and the recommendation of the European Commission on Turkey's progress towards accession" *European Parliament*, 15. 12. 2004 (online; Pdf). Dostupné z:

<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2004-0096+0+DOC+PDF+V0//EN>> (27. 3. 2016)

Eylemer, Sedef, Ilkay, Taş. 2007. "Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey." *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 23 (4), 561-577. Dostupný z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

"FDI in Turkey" 2015. *Invest in Turkey, The rapublic of the Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency*, (online). Dostupné z: <<http://www.invest.gov.tr/en-US/investmentguide/investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>> (10. 2. 2016)

Friedman, George. 2007. "The Geopolitics of Turkey" *stratfor.com*, 31. 7. 2007 (online). Dostupné z: <https://www.stratfor.com/geopolitics_turkey> (25. 3. 2016)

"Freedom in the World - Turkey." 2014. *Freedom House*, (online). Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/turkey#.VT4u1N6Wv3A>> (10. 4. 2016)

"Freedom in the World - Turkey." 2013. *Freedom House*, (online). Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/turkey#.VT4uld6Wv3A>> (10. 4. 2016)

"Foreign Trade Statistics, January 2016" 2016a. *Turkish Statistical Institute*, (online). Dostupné z: <<http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21798>> (5. 3. 2016)

Gergelová, Angelika. 2007. "Členství Turecka v EU - výzva pro obě strany." Pp. 29- 46 in Lucie Tunkrová, Pavel Šaradín (eds.). *Turecko a Evropská Unie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Ghattas, Kim. 2009. "Armenia and Turkey normalise ties." *BBC*, 10. 10. 2009 (online). Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8299712.stm>> (8. 2. 2016)

Göçek, Fatma M. 2011. *The Transformation of Turkey: Redefining State and Society from the Ottoman Empire to the Modern Era*. London: I. B. Tauris.

Gülmez, Seçkin B. 2013. "The EU Policy of the Republican People's Party Under Kemal Kılıçdaroğlu: A New Wine in an Old Wine Cellar." *Turkish Studies* 14 (2), 311–328. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

İçener, Erhan. 2007. "Privileged partnership: An alternative final destination for Turkey's integration with the European Union?" *Perspective on European Politics and Society* 8 (4), 415-438. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

Ifantis, Kostas. 2009. "Whither Turkey? Greece's Aegean Options." Pp. 121-132 in Constantine Arvanitopoulos (ed.). *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*. Athens: Springer.

"Imports by country groups and year" 2016b. *Turkish Statistical Institute*, (online). Dostupné z: <<http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>> (1. 2. 2016)

Hazama, Yasushi. 2003. "Social Cleavages and electoral support in Turkey: toward convergence?" *The Developing Economies* 41 (3), 362-368. Dostupné z: <http://ir.ide.go.jp/dspace/bitstream/2344/110/1/ARRIDE_DE_Vol41%283%29_2003.03.04_hazama.pdf> (17. 3. 2016)

Heper, Metin, Criss, Nur Bilge. 2009. *Historical Dictionary of Turkey*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc.

Johansson-Nogués, Elisabeth, Ann-Kristin, Jonasson. 2011. "Turkey, Its Changing National Identity and EU Accession: Explaining the Ups and Downs in the Turkish Democratization Reforms." *Journal of Contemporary European Studies* 19 (1), 113-132. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

Kadioglu, Ayse. 2005. "Civil society, Islam and democracy in Turkey: a study of three Islamic non-governmental organizations" *Muslim World* 95 (1), 23-41. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (21. 3. 2016)

Kadlecová, Adéla. 2005. "Turecko na cestě do EU: proces s otevřeným koncem." *RevuePolitika.cz*, 20. 7. 2005 (online). Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/583/turecko-na-cestech-do-eu-proces-s-otevrenym-koncem>> (3. 4. 2016)

Kasapsaraçoğlu, Murat. 2015. "Harmonization of Turkey's Political, Economic, and Military Interests in the 1950s: Reflections on Turkey's Middle East Policy." *Turkish Studies* 16 (3), 332-348. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

Keyman, Fuat, Ziya, Önis. 2007. *Turkish Politics in a Changing World: Global Dynamics and Domestic Transformations*. Istanbul: Bilgi University Press.

Kiriş, Hajan Mehmet. 2012. "The CHP: From the Single Party to the Permanent Main Opposition Party." *Turkish Studies* 13 (3), 397-413. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (15. 4. 2016)

Kirişci, Kemal. 2012. "Turkey's Engagement with Its Neighborhood: A "Synthetic" and Multidimensional Look at Turkey's Foreign Policy Transformation." *Turkish Studies* 13 (3), 319-341. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (15. 4. 2016)

Kocamaner, Hikmet. 2015. "How New Is Erdoğan's "New Turkey?" *Crown Center for Middle East Studies*, April 2015 (online, Pdf). Dostupné z: <<http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB91.pdf>> (9. 4. 2016)

Kovář, Jan. 2016. "Summit EU-Turecko o migraci" *ČT24*, 18. 3. 2016 (video). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10101491767-studio-ct24/216411058060318/>> (20. 3. 2016)

Kubicek, Paul. 2011. "Political Conditionality and European Union's Cultivation of Democracy in Turkey." *Democratization* 18 (4), 910-931. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (9. 12. 2015)

Larrabee, Stephen F. 2010. "Turkey's New Geopolitics." *Survival* 52 (2), 157–180. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (15. 4. 2016)

Letsch, Constanze. 2014. "Turkish jets bombard Kurdish positions" *The Guardian*, 14. 10. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.theguardian.com/world/2014/oct/14/turkish-jets-bombard-kurdish-positions-pkk>> (22. 3. 2016)

Littoz-Monnet, Beatriz Annabelle, Villanueva, Penas. 2006. "Turkey and the European Union: the implications of a specific enlargement." *Egmont European Affairs Paper*, April 2006 (online; Pdf). Dostupné z: <<http://aei.pitt.edu/9307/1/050404Turquie%20DALM%20DBVP.pdf>> (9. 2. 2016)

Lowen, Mark. 2014. "Erdoğan's 'New Turkey' drifts towards isolation." *BBC*, 20. 11. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-30111043>> (5. 3. 2016)

MacLennan, Julio Crespo. 2009. "The EU–Turkey Negotiations: Between the Siege of Vienna and the Reconquest of Constantinople." Pp. 21-30 in Constantine Arvanitopoulos (ed.). *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*. Athens: Springer.

Margaronis, Maria. 2015. "Turkish democracy under siege." *The Nation* 300 (23), 16-20. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (15. 4. 2016)

Mateescu, Dragoş C. 2006. "Kemalism in the Era of Totalitarianism: A Conceptual Analysis." *Turkish Studies* 7 (2), 225–241. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

"Meeting of the EU heads of state or government with Turkey" 2016b. *European Council*, 7. 3. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.consilium.europa.eu/cs/meetings/international-summit/2016/03/07/>> (20. 3. 2016)

“Meeting of the EU heads of state or government with Turkey” 2015. *European Council*, 29. 11. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/29/>> (20. 3. 2016)

Müftüler-Baç, Meltem. 2011. “Turkish Foreign Policy, its Domestic Determinants and the Role of the European Union.” *South European Society and Politics* 16 (2), 279-291. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (11. 12. 2015)

Noutcheva, Gergana, Senem, Aydın-Düzgit. 2012. “Lost in Europeanisation: The Western Balkans and Turkey Lost in Europeanisation: The Western Balkans and Turkey.” *West European Politics* 35 (1), 59-78. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (8. 12. 2015)

Oğuzlu, Tark H. 2012. “Turkey and the European Union: Europeanization Without Membership.” *Turkish Studies* 13 (2), 229–243. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (11. 12. 2015)

Öner, Selcen. 2014. “Internal factors in the EU’s transformative power over Turkey: the role of Turkish civil society.” *Southeast European and Black Sea Studies* 14 (1), 23–42. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (8. 12. 2015)

Öniş, Ziya. 2004. “Diverse but converging paths to EU membership: Poland and Turkey in comparative perspective.” *East European Politics and Societies* 18 (3), 481-512. Dostupné z: <<http://www.online.sagepub.com>> (10. 4. 2016)

Önis, Ziya, Suhanaz, Yılmaz. 2009. “Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era.” *Turkish Studies* 10 (1), 7-24. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

Özbudum, Ergum. 2006. “Changes and continuities in the turkish party system.” *Representation* 42 (2), 129-137. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (15. 4. 2016)

Özek, Cerem I. Cenker, Tarık, Oğuzlu. 2013. "Beyond the Institutional Logics: International Level Systemic Analysis of EU–Turkish Relations." *Turkish Studies* 14 (4), 688-708. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

Pahre, Robert, Burcu, Uçaray-Mangitli. 2009. "The Myths of Turkish Influence in the European Union." *Journal of Common Market Studies* 47 (2), 357-384. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>>

Patton, Marcie J. 2007. "AKP Reform Fatigue in Turkey: What has happened to the EU Process?" *Mediterranean Politics* 12 (3), 339–358. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (12. 12. 2015)

Pirický, Gabriel. 2006. *Stručná historie států: Turecko*. Praha: Libri.

"Positive EU-Turkey agenda launched in Ankara." 2012. *European Commission*, 17. 5. 2012 (online). Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-359_en.htm> (26. 3. 2016)

"Prof. Dr. Mr. Ahmet Davutoğlu" *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs*, (online). Dostupné z: <<http://www.mfa.gov.tr/ahmet-davutoglu.en.mfa>> (14. 3. 2016)

"Přístupové partnerství s Tureckem" 2008. *Evropská rada*, (online). Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=URISERV:e40111&from=CS>> (11. 2. 2016)

Radaelli, Claudio, M. 2003. "The Europeanization of Public Policy." Pp. 27-56 in Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. New York: Oxford University Press.

Redmond, John. 2007. "Turkey and the European Union: Troubled European or European trouble?" *International Affairs* 83 (2), 305-317. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2346.2007.00620.x/pdf>> (1. 4. 2016)

“Refugees/Migrants Emergency Response - Mediterranean” 2016. *UNHCR*, (online)
Dostupné z: <<http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>> (29. 3. 2016)

“Relations between Turkey and Armenia” 2015. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs*, (online). Dostupné z: <<http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-armenia.en.mfa>> (17. 1. 2016)

“Report on Turkey's progress towards accession” 2006. *European Parliament*, 13. 8. 2006 (online). Dostupné z: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&language=EN&reference=A6-2006-0269>> (23. 3. 2016)

Roos, Christof, Giacomo, Orsini. 2015. “How to reconcile the eu border paradox? The concurrence of refugee reception and deterrence” *Institute for European Studies*, November 2015 (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.ies.be/files/4:2015%20Policy%20Brief.pdf>> (25. 2. 2016)

Saatçioğlu, Beken. 2016. “Turkey and the EU: Strategic Rapprochement in the Shadow of the Refugee Crisis” *e-International Relations*, 21. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.e-ir.info/2016/01/21/turkey-and-the-eu-strategic-rapprochement-in-the-shadow-of-the-refugee-crisis/>> (10. 4. 2016)

Sakallioğlu, Ümit C. 1997. “The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy.” *Comparative Politics* 29 (2), 151-166. Dostupné z: <<http://www.jstore.org>> (17. 1. 2016)

Sarotri, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie kultury.

Sartori, Giovanni. 2011. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalectví*. Praha: Libri.

Senderák, Pavel. 2016. “Erdoğanovo „nové Turecko“ je pro EU morální výzvou.” *iHNed.cz*, 9. 3. 2016 (online). Dostupné z: <<http://evropske-hodnoty.blog.ihned.cz/c1-65199310-erdoganovo-nove-turecko-je-pro-eu-moralni-vyzvou>> (15. 3. 2016)

Sherlock, Ruth. 2014. "Turkey continues with huge purge of judges and police." *The Telegraph*, 22. 1. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/10590399/Turkey-continues-with-huge-purge-of-judges-and-police.html>> (12. 4. 2016)

Silberhorn, Thomas. 2009. "Tertium Datur: Turkey's Application for EU Membership." Pp. 45-52 in Constantine Arvanitopoulos (ed.). *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*. Athens: Springer.

Souleimanov, Emil. 2006. „Bezpečnostní aspekty případného členství Turecka v EU.“ *Středoevropské politické studie* 8 (2-3), 298-313. Dostupné z: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=282>> (9. 2. 2016)

Sözen, Ahmet. 2007. "Jednání o kyperské otázce. Jednání od roku 1963 do současnosti." Pp. 129- in Lucie Tunkrová, Pavel Šaradín (eds.). *Turecko a Evropská Unie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Terzi, Özlem. 2010. *The Influence of the European Union on Turkish Foreign Policy*. Burlington: Ashgate Publishing Company.

"Timeline - response to migratory pressures" 2016a. *European Council*, (online). Dostupné z: <<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/migratory-pressures/history-migratory-pressures/>> (15. 4. 2016)

Tunç, Asli. 2015. "Media ownership and finances in Turkey: increasing concentration and clientelism. *Mediaobservatory*, October 2015 (online, Pdf). Dostupné z: <<http://mediaobservatory.net/sites/default/files/Media%20Ownership%20and%20Finances%20in%20Turkey.pdf>> (25. 3. 2016)

Tunçay, Mete. 2016. "Kemalism" *The Oxford Encyclopedia of the Islamic World*, (online). Dostupné z: <<http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t236/e0440>> (8. 3. 2016)

„Turecko“ 2015. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*, (online). Dostupné z: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/turecko/> (26. 1. 2016)

Turhan, Ebru. 2014. “From economy to domestic politics: the german attitude towards turkey’s eu membership.” *Caspian Report* 1 (6), 56-69. Dostupné z: <http://hazar.org/UserFiles/yayinlar/caspian_report/Caspian_Report_web.pdf> (10. 4. 2016)

Turhan, Ebru. 2013. “German Interests and Turkey’s EU Bid” *HurriyetDailyNews.com*, 27. 11. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.hurriyetaidailynews.com/german-interests-and-turkeys-eu-bid.aspx?pageID=449&nID=58575&NewsCatID=396>> (25. 3. 2016)

„Turkey“ 2016. *Central Intelligence Agency*, (online). Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>> (26. 1. 2016)

“Turkey” 2016. *Council of the European Union*, (online). Dostupné z: <<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/turkey/>> (15. 4. 2016)

„Turkey“ *U.S. Department of State*, (online). Dostupné z: <<http://www.state.gov/outofdate/bgn/turkey/100021.htm>> (4. 2. 2016)

Türsan, Huri. 2004. *Democratization in Turkey: The Role of Political Parties*. Brussels: P.I.E.-Peter Lang.

Tüysüzoğlu, Göktürk. 2014. "Strategic Depth: A Neo-Ottomanist Interpretation of Turkish Eurasianism." *Mediterranean Quarterly* 25 (2), 85-104. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (23. 3. 2016)

Ugur, Mehmet. 2010. “Open-Ended Membership Prospect and Commitment Credibility: Explaining the Deadlock in EU–Turkey Accession Negotiations.” *Journal of Common Market Studies* 48 (4), 967–991. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (21. 3. 2016)

Ugur, Mehmet, Dilek, Yankaya. 2008. "Policy Entrepreneurship, Policy Opportunism, and EU Conditionality: The AKP and TÜSIAD Experience in Turkey." *Governance* 21 (4), 581-601. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (15. 4. 2016)

Vibert, Frank. 2006. "'Absorption capacity': The wrong European debate." *OpenDemocracy*, 21. 6. 2006 (online). Dostupný z: <http://www.opendemocracy.net/democracy-europe_constitution/wrong_debate_3666.jsp> (12. 4. 2016)

Vidlickova, Alica. 2012. "Turkish-Armenian Relations and the Issue of the Recognition of the claims of the Armenian genocide." *Alternatives: Turkish Journal of International Relations* 11 (1), 1-16. Dostupné z: <<http://ezdroje.upol.cz>> (10. 4. 2016)

"Vztahy EU a Turecka" 2016. *EurActiv.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/turecko-a-eu>> (17. 3. 2016)

Walker, Joshua W. 2007. "Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine." *Insight Turkey* 9 (3), 32-47. Dostupné z: <https://www.academia.edu/6665585/Learning_Strategic_Depth_Implications_of_Turkeys_New_Foreign_Policy_Doctrine>

Winrow, Gareth. 2004. "Turkey and the East-West Gas Transportation Corridor." *Turkish Studies* 5 (2), 23-42. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

Yeginsu, Ceylan. 2016. "Turkey Says Hitler Comment by President Erdoğan Was 'Distorted'" *The New York Times*, 1. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2016/01/02/world/europe/turkeys-erdogan-seeking-a-more-powerful-presidency-cites-hitlers-system.html>> (13. 4. 2016)

Yılmaz, Gözde. 2015. "From Europeanization to De-Europeanization: The Europeanization Process of Turkey in 1999–2014" *Journal of Contemporary European Studies* 24 (1), 86-100. Dostupný z: <<http://www.tandfonline.com>> (10. 12. 2015)

Yılmaz, Hakan. 2009. "Europeanisation and Its Discontents: Turkey, 1959–2007." Pp. 53-65 in Constantine Arvanitopoulos (ed.). *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*. Athens: Springer.